

ADA UNİVERSİTETİ

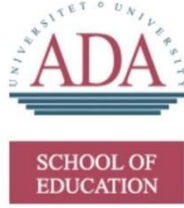
DÖVLƏT QULLUĞUNUN TƏŞKİLİ VƏ İDARƏ EDİLMƏSİ ÜZRƏ MAGİSTR PROQRAMI

**DÖVLƏT QULLUĞUNUN TƏŞKİLİ VƏ İDARƏ EDİLMƏSİ ÜZRƏ MAGİSTR DƏRƏCƏSİNİN
TƏLƏBLƏRİNİN YERİNƏ YETİRMƏSİ ÜÇÜN TƏQDİM EDİLƏN CAPSTON LAYİHƏSİ**

GƏNCƏ ŞƏHƏRİNDƏ MƏİŞƏT TULLANTILARININ SƏMƏRƏLİ İDARƏ EDİLMƏMƏSİ

Əli İsgəndərov (aisgandarov20998@ada.edu.az)
Fizuli Məmmədov (fmammadov22430@ada.edu.az)
Afiq Quliyev (aquliyev21307@ada.edu.az)

Bakı, 19 dekabr 2025

HƏQİQİLİK BƏYANATI

ADA Universitetinin plagiatla bağlı siyasətini oxuduğumuzu təsdiq edirik və "GƏNCƏ ŞƏHƏRİNDƏ MƏİŞƏT TULLANTILARININ SƏMƏRƏLİ İDARƏ EDİLMƏMƏSİ" adlı bu işin tamamilə bizə məxsus olduğunu və hər hansı açıqlanmamış kənar mənbə və ya qeyri-oriqinal material ehtiva etmədiyini bəyan edirik.

İmza: _____

İmza: _____

İmza: _____

Tarix: _____

Bakı, 19 dekabr 2025

MÜNDƏRİCAT

I FƏSİL. GİRİŞ	2
1.1. Metodologiya.....	5
II FƏSİL. PROBLEMIN SƏBƏBLƏRİ	7
2.1. Köhnəlməş idarəetmə sisteminin tətbiq edilməsi	8
2.1.1. Texnoloji gerilik və rəqəmsal monitorinqin olmaması.....	9
2.1.2. İnsan resursları və idarəetmə bacarıqlarının aşağı səviyyədə olması.....	10
2.2.1. Normativ-hüquqi çərçivənin qeyri-effektivliyi	13
2.2.2. Nəzarət və cərimə mexanizmlərinin işləməməsi.....	13
2.3. Tullantıların idarə olunmasında ictimai məlumatlılıq və ekoloji davranış çatışmazlığı	14
2.3.1. Maarifləndirmə və ekoloji təbliğatın zəifliyi.....	15
III FƏSİL. SİYASƏT SEÇİMLƏRİ	17
3.1. Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqi	17
3.1.1. İctimai-özəl tərəfdaşlıq (PPP) modeli.....	18
3.1.2. Rəqəmsal monitorinq sistemləri.....	19
3.1.3. Təkrar emal və kompostlaşdırma infrastrukturunun qurulması.....	19
3.2. Qanunvericilik və institusional islahatların aparılması	20
3.2.1. Qanunvericilik çərçivəsinin yenilənməsi.....	21
3.2.2. Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (EPR) modelinin tətbiqi.....	21
3.2.3. Cərimə və nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsi.....	22
3.3. İctimai maarifləndirmə və ekoloji təhsil siyasətinin gücləndirilməsi	22
3.3.1. Məktəblərdə ekoloji təhsil modulunun genişləndirilməsi.....	24
3.3.2. Şəhər səviyyəsində maarifləndirici kampaniyalar.....	24
3.3.3. Davranış yönümlü stimulların tətbiqi.....	25
3.4. Beynəlxalq əməkdaşlıq və donor dəstəyi	25
IV FƏSİL 4. TƏKLİF EDİLƏN HƏLL YOLLARININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	27
4.1. Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqinin qiymətləndirilməsi:.....	27
4.2. Qanunvericilik və institusional islahatların aparılmasının qiymətləndirilməsi.	28
4.3. İctimai maarifləndirmə və ekoloji təhsil siyasətinin gücləndirilməsinin qiymətləndirilməsi:.....	28
4.4. Ən uyğun alternativin seçilməsi və əsaslandırılması.....	28
V FƏSİL. NƏTİCƏ VƏ TÖVSIYƏLƏR	30
5.1. Tədqiqatın ümumi xülasəsi.....	30
5.2. Üstünlük verilən siyasət seçimi.....	30
5.3. Təvsiyələr.....	33
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	38
ƏLAVƏLƏR.....	40

XÜLASƏ

Bu tədqiqat Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sistemində mövcud olan institusional, sosial və texnoloji problemləri kompleks şəkildə araşdırmağı hədəfləyir. Şəhərdə son onilliklərdə urbanizasiya, əhali artımı və istehlak səviyyəsinin yüksəlməsi tullantıların miqdarının kəskin artmasına səbəb olsa da, mövcud idarəetmə infrastrukturunun bu artıma adekvat şəkildə uyğunlaşmadığı müşahidə olunur. Tədqiqat zamanı həm normativ-hüquqi çərçivə təhlil edilmiş, həm də real vəziyyəti qiymətləndirmək üçün empirik metodlardan — sorğu və müsahibələrdən istifadə olunmuşdur.

Aparılan sorğunun nəticələrinə əsasən, respondentlərin 72%-i konteynerlərin sayının və yerləşdirilməsinin qeyri-kafi olduğunu bildirmiş, 50,3%-i isə şəhərdə çeşidləmə sisteminin çox vacib olduğunu qeyd etmişdir. Əhalinin ekoloji məlumatlılıq səviyyəsi də aşağıdır: respondentlərin yalnız 7,7%-i tullantıların düzgün çeşidlənməsi qaydalarını bilmədiyini və cəmi 19,7%-i evində çeşidləmə həyata keçirdiyini etiraf etmişdir. Sorğu nəticələri göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantıların yığılması, daşınması və emal olunması mərhələlərində həm idarəetmə, həm də sosial davranış yönümlü çatışmazlıqlar mövcuddur.

Tədqiqat nəticələrinə görə, problemlərin əsas səbəbləri üç istiqamətdə cəmlənir, bunlar köhnəlmiş və qeyri-optimal idarəetmə modeli, mövcud qanunvericilik və institusional mexanizmlərdə boşluqlar, eləcə də ictimai məlumatlılıq və ekoloji davranış çatışmazlığıdır.

Bu çərçivədə tədqiqat Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyi üzrə daha effektiv sistemin qurulması üçün bir sıra siyasət təklifləri irəli sürür. Bunlara rəqəmsal monitorinq və ağıllı infrastrukturun tətbiqi, çeşidləmə və təkrar emal sistemlərinin qurulması, həmçinin özəl sektorla tərəfdaşlıqların genişləndirilməsi, hüquqi islahatların aparılması, ictimai maarifləndirmə proqramlarının gücləndirilməsi daxildir.

Aparılan təhlil göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantıların idarə edilməsi sisteminin yenilənməsi yalnız texnoloji modernizasiya ilə deyil, həm də davranış, idarəetmə və siyasət səviyyəsində kompleks yanaşma ilə mümkündür. Tədqiqatın nəticələri həm yerli icra strukturları, həm də milli səviyyədə qərarvericilər üçün praktik əhəmiyyət daşıyır və “yaşıl şəhər” konsepsiyasına keçid üçün mühüm baza yaradır.

I FƏSİL. GİRİŞ

Problemin aktuallığı

Müasir dövrdə bərk məişət tullantılarının düzgün idarə olunması qlobal səviyyədə ən mühüm urban və ekoloji çağırışlardan biri hesab olunur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 2023-cü il Dayanıqlı İnkişaf üzrə hesabatına görə, inkişaf etməkdə olan ölkələrin 70%-dən çoxunda tullantıların 40%-i nəzarətsiz şəkildə ətraf mühitə atılır və ya normativlərə uyğun olmayan poliqonlarda yığılır. Bu, həm ekosistemlərə, həm də insan sağlamlığına ciddi təsir göstərir. Azərbaycanın da sürətli sosial-iqtisadi inkişafı fonunda bu problem xüsusi aktuallıq qazanmışdır.

Azərbaycan Respublikasının 2021-ci ildə təsdiqlənmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi” hədəfi ölkənin uzunmüddətli inkişaf modelinin əsas komponentlərindən biri kimi müəyyən edilmişdir. Bu prioritet çərçivəsində dövlət bərk məişət tullantılarının idarə edilməsinin modernləşdirilməsini, təkrar emal infrastrukturunun inkişafını, davranış dəyişikliyinə təşviqini və alternativ enerji texnologiyalarının tətbiqini strateji məqsəd kimi qəbul edir.

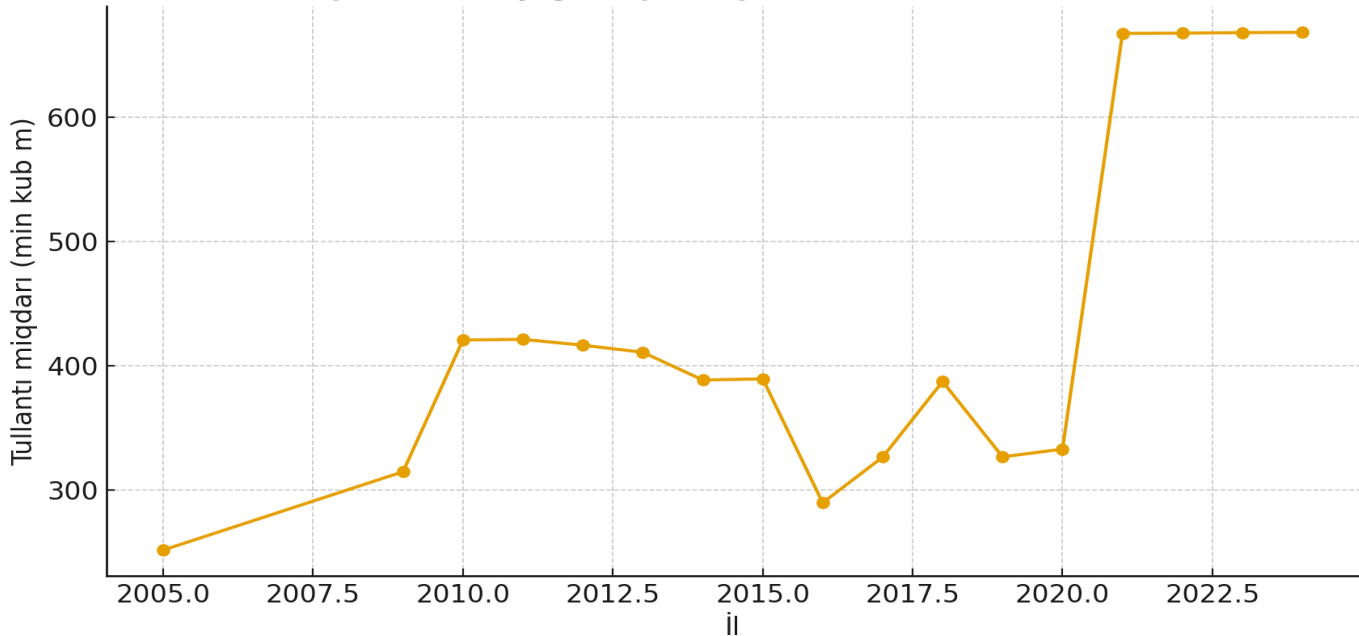
Azərbaycanın urban mərkəzlərindən olan Gəncə şəhəri ekoloji idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Ölkənin ikinci böyük şəhəri kimi Gəncə həm iqtisadi, həm sənaye, həm də təhsil baxımından regionun əsas inkişaf ocaqlarından biridir. Şəhərdə 3 ali təhsil müəssisəsi, onlarla sənaye müəssisəsi, iri ticarət mərkəzləri, intensiv yaşayış kompleksləri mövcuddur. Bu faktlar şəhərdə gündəlik istehlak səviyyəsini artırır, nəticədə məişət tullantılarının miqdarı da illik olaraq yüksəlir.

Mövcud statistik göstəricilərə əsasən, Gəncə şəhərində gündəlik 250–300 ton (DSK 2023) bərk məişət tullantısı toplanır və bu rəqəm son on ildə davamlı artım nümayiş etdirir. Üstəlik, tullantıların tərkibi də dəyişir: plastik, polimer məhsullar, birdəfəlik qablar və kimyəvi tərkibli materialların payı artır. Bu isə həm təkrar emal potensialını yüksəltməyi, həm də ekoloji risklərin idarə edilməsini daha da vacib edir.

Gəncə şəhəri üzrə Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi məlumatları məişət tullantılarının illər üzrə həcmnin ciddi dəyişkənlik göstərdiyini ortaya qoyur. Xüsusilə 2005-ci ildə cəmi 252,7 min kub metr olan tullantı həcmi, 2024-cü ildə 662,6 min kub metrə yüksələrək təxminən 2,6 dəfə artım qeyd etmişdir. Artımın bu səviyyədə olması şəhərin əhali artımı, urbanizasiya, istehlak səviyyəsinin yüksəlməsi və tullantıların çeşidlənməməsi kimi amillərlə izah oluna bilər.

Məlumatlar həmçinin göstərir ki, 2010–2015-ci illərdə tullantı həcmi nisbətən stabil olmuş, lakin 2021-ci ildən sonra kəskin artım müşahidə edilmişdir. Bu tendensiya Gəncə şəhərində mövcud tullantı idarəetmə modelinin qarşılaşdığı yükün artdığını və müasir yanaşmaların tətbiqinin zəruriliyini göstərir. Diaqram illər üzrə dəyişməni aydın şəkildə nümayiş etdirir və şəhərdə tullantı idarəçiliyi sahəsində planlaşdırma və strategiya formalaşdırılması üçün empirik baza yaradır. (DSK 2024)

Gəncə şəhərində yığılmış məişət tullantıları (min kub metr)

Diaqram 1. (DSK 2024)

Gəncə şəhərində bərk məişət tullantılarının idarə olunması sahəsində mövcud infrastrukturun köhnə olması isə yaranan yükü effektiv şəkildə qarşılamağa imkan vermir. Çeşidləmə sisteminin olmaması, konteynerlərin natamamlığı, daşınma qrafikinə qeyri-sabitliyi, poliqonların ekoloji tələblərə cavab verməməsi və texnoloji gerilik şəhərin ekologiyanı ciddi problemlər yaradır. Üstəlik, şəhərdə qeyri-qanuni tullantı sahələrinin yaranması, antisanitar şərait və səhiyyə riskləri də artmaqdadır.

Problemin mahiyyəti

Gəncə şəhərində bərk məişət tullantılarının idarə edilməsi sahəsində mövcud vəziyyət çoxfaktorlu xarakter daşıyır və problemlərin yaranması həm texniki, həm institusional, həm də sosial davranış elementlərinin kəsişməsi ilə bağlıdır. Aparılan ilkin araşdırmalar göstərir ki, tullantıların idarəetmə sistemindəki çatışmazlıqlar təsadüfi deyil, uzun illər ərzində formalaşmış idarəetmə modelinin zəiflikləri ilə əlaqədardır.

Digər mühüm məsələ tullantı idarəçiliyi ilə bağlı vahid elektron məlumat bazasının olmamasıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyətində tullantıların idarə olunması vahid rəqəmsal sistem üzərindən həyata keçirilir və konteynerlərin doluluq səviyyəsi, daşınma qrafiki, logistika planlaşdırılması, marşrut optimizasiyası və tullantının növlər üzrə uçuğu real vaxt rejimində monitorinq olunur. Gəncə şəhərində isə belə texnoloji idarəetmə mexanizmləri tətbiq edilmədiyindən, konteynerlərin doluluq səviyyəsi barədə operativ məlumat əldə etmək mümkün deyil, marşrut optimizasiyası rəqəmsal əsaslarla aparılmır və tullantıların növ üzrə uçuğu aparılmadığı üçün onların təkrar emal potensialını dəqiq müəyyənləşdirmək mümkün olmur. Bu çatışmazlıqlar həm planlaşdırma və idarəetmə prosesində, həm də resursların səmərəli bölüşdürülməsində ciddi məhdudiyyətlər yaradır.

Problemin başqa mühüm tərəfi isə institusional qeyri-müəyyənliklə bağlıdır. Gəncə şəhərində tullantıların idarə edilməsinə məsul olan qurumların səlahiyyətlərinin sərhədləri tam olaraq müəyyən olunmadığından koordinasiya zəifdir. Bu vəziyyət həm resursların təkrar istifadəsində itkilərə səbəb olur, həm də nəzarət və cavabdehlik mexanizmlərinin real işə düşməsinin qarşısını alır.

Eyni zamanda, mövzunun sosial ölçüsü də problemlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Hazırda Gəncə şəhərində əhalinin tullantıların çeşidlənməsi ilə bağlı vərdişləri, ekoloji məlumatlılıq səviyyəsi, davranış motivləri və tullantı idarəçiliyinə münasibəti barədə genişmiqyaslı və sistemli araşdırmalar yoxdur. Bu, sosial davranışların elmi qiymətləndirilməsini çətinləşdirir və yeni idarəetmə modellərinin hazırlanmasında əhali iştirakçılığı komponentinin nəzərə alınmamasına səbəb olur. Bu tədqiqatda aparılmış sorğu məhz həmin boşluğu qismən dolduraraq vəziyyətin real mənzərəsini ortaya çıxarmışdır.

Tədqiqatın əhəmiyyəti

Bu tədqiqat həm elmi, həm praktiki, həm də sosial baxımdan əhəmiyyətli olub, Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sahəsində mövcud vəziyyətin kompleks şəkildə öyrənilməsinə mühüm töhfə verir. Araşdırma tullantı idarəçiliyini yalnız texniki məsələ kimi deyil, hüquqi, sosial, davranış, iqtisadi və idarəetmə amillərinin qarşılıqlı təsiri fonunda təhlil edir və bu sahədə mövcud boşluqları elmi əsaslarla göstərir.

Elmi baxımdan, bu iş Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyi üzrə aparılmış genişhəcmli empirik tədqiqatlardan biridir və bu xüsusiyyəti ilə xüsusi elmi dəyərə malikdir. Tədqiqat nəticələri tullantıların idarə olunması sahəsindəki əsas problemləri ekoloji, sosial və idarəetmə perspektivlərindən izah edir, beynəlxalq təcrübə ilə müqayisəli təhlil aparır və qabaqcıl ölkələrdə tətbiq olunan modellərin yerli şəraitə tətbiq oluna bilməsi baxımından mühüm istiqamətlər müəyyənləşdirir. Bu xüsusiyyət tədqiqatın yalnız lokal deyil, həm də müqayisəli akademik dəyərini artırır. Eyni zamanda, əldə olunan nəticələr mövzunun gələcəkdə genişləndirilmiş elmi araşdırmalar üçün baza funksiyası daşıyır və akademik diskursun davamlı inkişafına şərait yaradır.

Praktiki əhəmiyyət baxımından, tədqiqat dövlət və yerli özünüidarəetmə qurumları üçün tətbiq oluna bilən siyasət tövsiyələri formalaşdırır. Burada Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyəti və bələdiyyələrin fəaliyyəti üçün konkret tətbiq mexanizmləri tövsiyyə edilir. İş Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsi üçün strateji yol xəritəsinin hazırlanmasına real elmi əsas yaradır, xüsusilə rəqəmsal monitoring sistemlərinin tətbiqi, idarəetmə mexanizmlərinin optimallaşdırılması və təkrar emal infrastrukturlarının formalaşdırılması üçün prioritet istiqamətlər müəyyənləşdirir. Bu baxımdan tədqiqat həm praktik nəticələr, həm də qərarvermə prosesləri üçün mühüm informasiya mənbəyi rolunu oynayır.

Sosial əhəmiyyətinə gəldikdə, araşdırma şəhər mühitində ekoloji təhlükəsizlik və ictimai sağlamlıq məsələlərinə dair vacib nəticələr ortaya qoyur. Tədqiqat tullantı idarəçiliyi ilə bağlı sosial davranış modellərini, əhalinin ekoloji məlumatlılıq səviyyəsini və ictimai məsuliyyət dərəcəsini qiymətləndirərək, bu sahədə davranış dəyişikliklərinin zəruriliyini əsaslandırır. Nəticələr göstərir ki, tullantı idarəçiliyi yalnız struktur və texnologiya ilə deyil, həm də vətəndaşların ekoloji mədəniyyəti və iştirakçılığı ilə bağlıdır. Bu baxımdan tədqiqat icmaların prosesə cəlb edilməsinin vacibliyini vurğulayır və həm idarəetmə, həm təhsil, həm də kommunikasiya baxımından yeni yanaşma zərurətini əsaslandırır.

Mövcud təşəbbüslər və görülmüş işlər

Gəncə şəhərində son illərdə məişət tullantılarının idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində müəyyən addımlar atılmışdır. Bu çərçivədə ən mühüm təşəbbüslərdən biri Gəncənin Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (EBRD) “Green Cities” / “Yaşıl Şəhərlər” Proqramına qoşulmasıdır (EBRD 2023). Layihənin fəaliyyət planında tullantıların çeşidlənməsi, təkrar emal potensialının artırılması, poliqonların modernləşdirilməsi, innovativ və ekoloji baxımdan səmərəli texnologiyaların tətbiqi, habelə ictimai məlumatlandırmanın gücləndirilməsi kimi prioritetlər müəyyən edilmişdir.

Bu layihə çərçivəsində hazırlanan Gəncə Yaşıl Şəhər Fəaliyyət Planı şəhərdə mövcud tullantı idarəçiliyi sisteminin ekoloji təhlükəsizlik, resurs səmərəliliyi və dayanıqlı urban inkişaf prinsipləri əsasında yenidən qurulmasını hədəfləyir (EBRD 2023). Fəaliyyət planı, xüsusilə də, tullantıların vahid sistem üzrə idarə olunmasını, rəqəmsal nəzarət mexanizmlərinin tətbiqini və modern logistika modelinin formalaşdırılmasını prioritet istiqamət kimi müəyyənləşdirir.

Bununla belə, layihə hələ tam icra mərhələsinə keçmədiyindən, nəzərdə tutulmuş tədbirlərin praktiki təsiri məhduddur və tullantı idarəçiliyinin modernləşdirilməsi hələ də ilkin mərhələdədir. Bu səbəbdən, layihə mövcud vəziyyətin təhlilində mühüm strateji çərçivə rolunu oynasa da, hazırda sistemli dəyişiklik tam olaraq reallaşmayıb.

1.1. Metodologiya

Layihə dizaynımız həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət tədqiqat üsullarını əhatə etmişdir. Bu yanaşma tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması ilə bağlı həm statistik məlumatları, həm də keyfiyyət yönümlü sosial və idarəetmə aspektlərini əhatə etməyə imkan verir.

Kəmiyyət üsulları çərçivəsində, Gəncə şəhərində məişət tullantılarının həcmi, növləri, daşınması və təkrar emal göstəriciləri ilə bağlı statistik məlumatlar toplanılıb və analiz edilib. Bu mərhələ, mövcud idarəetmə mexanizmlərinin səmərəliliyini qiymətləndirmək və şəhər üzrə real vəziyyəti əks etdirən rəqəmsal bazanın yaradılmasına imkan verəcək.

Əsas məlumatlar Google Forms platformasında onlayn sorğular vasitəsilə toplanılıb: Respondentlər şəhərdə yaşayan sakinlər və qonaqlar (350 nəfər), məkan Gəncə şəhəri olmuşdur.

Bundan əlavə, yerli idarəetmə qurumları ilə əməkdaşlıq edilərək tullantıların idarə olunmasında mövcud problemlər, atılmış addımlar və tətbiq olunan siyasətlər barədə məlumatlar toplanılmışdır.

Keyfiyyət üsulları isə əhəlinin ekoloji davranışı, tullantıların çeşidlənməsinə münasibət və yerli idarəetmə strukturlarının fəaliyyətinə dair mövcud problemlərin müəyyənləşdirilməsi üzərində fokuslanmışdır. Burada müsahibələr və ekspert qiymətləndirmələri əsas məlumat mənbəyi kimi istifadə olunub.

Ekspert müsahibələrinin əsas istiqamətləri-Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunmasında mövcud infrastruktur və idarəetmə mexanizmlərinin qiymətləndirilməsi, Tullantıların

çeşidlənməsi və təkrar emal imkanlarının araşdırılması, İdarəetmə və koordinasiya prosesində mövcud çətinliklər və texnoloji çatışmazlıqlar olmuşdur.

Layihədə ikinci dərəcəli mənbələr də təhlil edilib. Rəsmi hesabatlar və statistik məlumatlar göstərilən mənbələrdən əldə edilib: Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin illik hesabatları, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin məlumatları, Gəncə şəhər İcra Hakimiyyətinin sənədləri. Media və xəbər saytları: Yerli ictimaiyyətin mövzuya münasibəti və gündəlik idarəetmə vəziyyətinə dair məlumatlar. Elmi məqalələr və tədqiqat işləri:

Layihədə həmçinin müqayisəli təhlil metodları və beynəlxalq təcrübənin araşdırılması tətbiq edilmişdir. Bu yanaşma, yalnız Gəncədə mövcud vəziyyətin qiymətləndirilməsi ilə kifayətlənməyəcək, eyni zamanda digər şəhər və regionlarda tətbiq oluna biləcək optimal idarəetmə həllərinin hazırlanmasına şərait yaradacaq. Beləliklə, layihə dizaynı və metodologiya həm elmi əsaslı, həm də praktik tətbiq yönümlü olacaq, tullantıların idarə olunmasında dayanıqlı və effektiv strategiyaların hazırlanmasına imkan verəcək.

Məhdudiyyətlər:

Tədqiqat zamanı Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunması sahəsində mütəxəssislərə əlçatanlıq məhdud olmuşdur. Bəzi ekspertlərin iş qrafiki sıx olduğu üçün müsahibələr məhdud sayda aparılmışdır. Bu, ekspert rəyinin təhlilinin qismən aparılmasına səbəb olmuşdur.

Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunması ilə bağlı rəsmi məlumat bazaları natamamdır. Mövcud statistik göstəricilər şəhər səviyyəsində detallı məlumat vermir və bəzi hallarda məlumatların doğruluq payı aşağı səviyyədədir. Bu məhdudiyyət tədqiqatın nəticələrinin real vəziyyəti tam əks etdirməsinə təsir göstərə bilər.

Tədqiqat üçün ayrılmış zaman çərçivəsi müəyyən sayda sorğu və müsahibənin aparılması məhdudiyyəti ilə nəticələnmişdir. Bu, məlumatların təhlilində məhdudlaşdırıcı faktor kimi nəzərə alınacaq.

Yuxarıdakı məhdudiyyətlər tədqiqatın nəticələrinin tam obyektivliyinə təsir edə bilər, lakin bu məhdudiyyətlər nəzərə alınmaqla aparılacaq analiz Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunmasında mövcud problemləri göstərmək üçün kifayət edə bilər. Bu məhdudiyyətlər gələcək tədqiqatlar üçün təkmilləşdirmə və genişləndirmə imkanlarını müəyyən edə bilər

II FƏSİL. PROBLEMIN SƏBƏBLƏRİ

Azərbaycan Respublikasında məişət tullantılarının idarə olunması sahəsində hüquqi baza mövcud olsa da, onun tətbiqi mərhələsində ciddi uyğunsuzluqlar və boşluqlar qalmaqdadır. “Tullantılar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (30 iyun 1998-ci il, № 514-IQ) tullantıların toplanması, daşınması, zərərsizləşdirilməsi və təkrar emalı sahəsində bələdiyyə və icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərini müəyyən edir. Lakin bu qanunun bir çox müddəaları praktiki mexanizmlərlə dəstəklənmədiyi üçün icra səviyyəsində səmərəsizlik müşahidə olunur. Qanunvericilikdə əsas problemlərdən biri, nəzarət mexanizmlərinin qeyri-mərkəzləşdirilmiş olmasıdır. Məsələn, tullantıların idarə olunmasına Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, yerli icra hakimiyyətləri və bələdiyyələr paralel şəkildə cavabdehdir. Bu isə səlahiyyət bölgüsündə qarışıqlıq yaradır və məsuliyyətin bölüşdürülməsini çətinləşdirir. Nazirliyin nəzarəti daha çox ümumi ekoloji vəziyyətin monitorinqi ilə məhdudlaşır, bələdiyyələrin isə resurs və səlahiyyət imkanları məhduddur. Nəticədə, nəzarət funksiyaları formal xarakter daşıyır və real icra mexanizmi zəif qalır (Ekologiya Nazirliyinin 2023-cü il fəaliyyəti haqqında hesabat). Digər mühüm məqam qanunların icra mexanizmlərinin region səviyyəsində fərqli tətbiq olunmasıdır. Məsələn, Bakı şəhərində “Tam İntegrə Olunmuş Tullantı İdarəetmə Sistemi” (TİTİS) layihəsi çərçivəsində “Təmiz Şəhər” ASC tərəfindən müasir poliqon və təkrar emal zavodu fəaliyyət göstərir. Lakin Gəncə şəhərində analoji hüquqi və texnoloji mexanizm mövcud deyil. Bu, bir tərəfdən maliyyə resurslarının bölgüsündə mərkəzləşməni, digər tərəfdən isə qanunvericiliyin bərabər tətbiq edilməməsini göstərir (report.az, 2022). Qanunvericiliyin bir başqa zəif tərəfi isə ictimai iştirakçılıq mexanizmlərinin hüquqi əsasının yetərsizliyidir. “Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında” Qanunun 77-ci maddəsində vətəndaşların ekoloji məsələlərdə iştirak hüququ təsbit olunsada, bu iştirakın praktik formaları — ictimai dinləmələr, məhəllə səviyyəsində təşəbbüslər və ya qeyri-hökumət təşkilatlarının töhfəsi real tətbiqdə zəifdir. Bu vəziyyət, xüsusilə tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emalı sahəsində ictimai nəzarətin və maarifləndirmənin səmərəsizliyinə gətirib çıxarır (UNDP, “Circular Economy in Azerbaijan”, 2023). Eyni zamanda, maliyyə və cərimə mexanizmlərinin yetərsizliyi də qanunların icrasına mənfi təsir göstərir. Məsələn, “İnzibati Xətalara Məcəlləsi”nin 244-cü maddəsinə əsasən tullantıların düzgün atılmaması üçün müəyyən cərimələr nəzərdə tutulsa da, bu cərimələrin məbləği və tətbiqi mexanizmi real təsir gücünə malik deyil.

Gəncə şəhərində isə məişət tullantılarının idarə olunması ilə bağlı mövcud vəziyyət bir neçə onillik ərzində formalaşmış kompleks idarəetmə boşluqları və sosial davranış faktorlarının nəticəsidir. Şəhərin əhalisinin artımı, urbanizasiyanın sürətlənməsi, sənaye və xidmət sektorlarının genişlənməsi tullantı həcmi artırmış, lakin bu artıma paralel şəkildə tullantıların idarə edilməsi sistemində struktur, texnoloji və hüquqi modernizasiya həyata keçirilməmişdir. Bu səbəbdən, tullantıların toplanması, daşınması, çeşidlənməsi və utilizasiyası üzrə tətbiq edilən model sürətlə dəyişən urban mühitin tələblərinə cavab vermir.

Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə edilməsində mövcud çətinliklər yalnız texniki və institusional səviyyədə deyil, həm də strateji planlaşdırma çərçivəsinin uzun illər ərzində zəif olmasından qaynaqlanır. Bu məsələ Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı tərəfindən hazırlanan “Gəncə Green City Action Plan” sənədində də vurğulanır. Həmin sənəddə qeyd olunur ki, şəhərin ekoloji infrastrukturu və kommunal xidmət sistemi artan əhali dinamikası və urbanizasiya sürəti ilə müqayisədə adekvat inkişaf etməmişdir (EBRD 2023).

Fəaliyyət planı həmçinin bildirir ki, tullantı idarəçiliyi sistemi uzun müddət reaktiv yanaşma ilə – yeni yalnız toplanma və daşınma mərhələsinə fokuslanmış şəkildə fəaliyyət göstərmiş, çeşidləmə, təkrar emal, zibil sızmasının idarə edilməsi, bioloji tullantıların kompostlaşdırılması kimi müasir yanaşmalar tətbiq edilməmişdir. Bu isə təbii ki, struktur problemlərin yaranmasına və xidmətin keyfiyyətinin aşağı olmasına gətirib çıxarmışdır.

Sənəddə göstərilən analitik məlumatlara əsasən, Gəncədə mövcud tullantı toplama infrastrukturunu həm miqyas, həm də texnoloji baxımdan şəhərin real ehtiyaclarını qarşılamır. Xüsusilə konteyner şəbəkəsinin qeyri-bərabər yerləşməsi və monitorinq sisteminin olmaması tullantıların vaxtında daşınmaması, konteyner daşmasının baş verməsi və qeyri-qanuni tullantı sahələrinin yaranması ilə nəticələnir (EBRD 2023). Bu məqamlar tədqiqat zamanı aparılmış sorğunun nəticələri ilə də üst-üstə düşür.

Bundan əlavə, fəaliyyət planında qeyd olunur ki, şəhərin tullantı idarəetmə sistemi rəqəmsal izləmə, vahid verilənlər bazası, logistik marşrut optimizasiyası və elektron hesabat mexanizmləri ilə təchiz edilməmişdir. Bu isə qərar qəbuletmə prosesinin elmi əsaslar üzərində deyil, təxmin, vərdiş və mövcud resursların təşkilinə əsaslanan ənənəvi idarəetmə modeli ilə aparıldığını göstərir.

Plan həmçinin vurğulayır ki, uzunmüddətli strateji inkişaf üçün hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi, EPR (Extended Producer Responsibility), PAYT (Pay As You Throw) kimi modern mexanizmlərin tətbiqi və ictimai davranış modelinin dəyişdirilməsi zəruridir. Bu yanaşma yalnız texniki modernizasiya deyil, həm də sosial transformasiya tələb edən kompleks sistem dəyişikliyidir.

Bu fəsilə problemlərin əsas səbəbləri üç əsas istiqamət üzrə təhlil olunur: köhnəlmiş idarəetmə modeli və infrastrukturun səmərəsizliyi, mövcud qanunvericilik və nəzarət mexanizmlərindən irəli gələn boşluqlar, ictimai məlumatlılığın zəifliyi və ekoloji davranış problemləri. Bu istiqamətlərin hər biri mövcud sistemin niyə müasir beynəlxalq standartlara cavab vermədiyini daha aydın izah edir və növbəti fəsilə siyasət seçimlərinin formalaşması üçün nəzəri baza yaradır.

2.1. Köhnəlmiş idarəetmə sisteminin tətbiq edilməsi

Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunması hələ də mexanikləşdirilməmiş, mərkəzləşdirilmiş sovet modeli əsasında həyata keçirilir. Bu model müasir şəhər idarəçiliyi standartları ilə uzlaşmır, çünki nə texnoloji yenilikləri, nə də ekoloji yanaşmaları əhatə edir.

Sorğu nəticələri bu problemi bir daha üzə çıxarır: respondentlərin 42,3%-i konteynerlərin yerləşdirilməsini qeyri-kafi hesab edir. Bu, idarəetmə sisteminin planlaşdırma və resurs optimallaşdırması baxımından qeyri-effektiv olduğunu göstərir.

Şəkil 1. (Gəncə xəbər 2024)

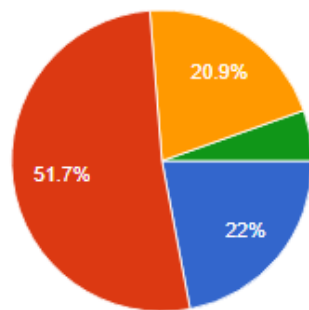
2.1.1. Texnoloji gerilik və rəqəmsal monitorinqin olmaması

Gəncə şəhərində tullantıların toplanması və daşınması ənənəvi cədvəl əsasında həyata keçirilir və konteynerlərin doluluq səviyyəsi, çeşidləmə göstəriciləri və logistik proseslər üzrə rəqəmsal izləmə və hesabat mexanizmi mövcud deyil. Bu işə planlaşdırma prosesində qeyri-dəqiqlik yaradır və resursların israfına səbəb olur.

Sizcə Gəncə şəhərində tullantı idarəetmə sisteminin səmərəliliyini artırmaq üçün hansı tədbir ən vacibdir?

[Copy chart](#)

350 responses

- Qanunvericilik və cərimə mexanizmlərinin sərtləşdirilməsi
- Yeni texnologiyaların və təkrar emal müəssisələrinin yaradılması
- Maarifləndirmə və təhsil proqramlarının gücləndirilməsi
- İctimai-özel tərəfdaşlıq mexanizminin tətbiqi

MKTİB tərəfindən yayımlanan 2023-cü ilin 9 aylıq rəsmi hesabatına əsasən, şəhərin bəzi küçə və yaşayış məhəllələrində tullantılar hələ də tam mexanikləşdirilmiş sistemlə deyil, əllə daşınma üsulu ilə idarə olunur (MKTİB 2023). Bu fakt göstərir ki, mövcud sistem həm texniki cəhətdən köhnəlib, həm də əməyə əsaslanan yükü artırır və xidmətin keyfiyyətini aşağı salır. Eyni zamanda hesabatlılıq mexanizmlərinin məhdud olması tullantı idarəetmə strukturunda şəffaflyq və idarəetmənin ölçülə bilən indikatorlarla qiymətləndirilməsini çətinləşdirir.

Əsas çətinliklər konteyner sayının yetərli olmaması, bəzi ərazilərdə logistikanın çətinliyi və texnikanın tam modern olmaması ilə bağlıdır. Bəzi küçələrdə tullantıların tam mexanikləşdirilmiş şəkildə daşınması hələ mümkün deyil. Bu, həm resurs çatışmazlığı, həm də köhnə infrastrukturla əlaqəlidir (MKTİB nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 9 dekabr 2025).

Şəkil 2. (Gəncə, AZƏRTAC 2023)

2.1.2. İnsan resursları və idarəetmə bacarıqlarının aşağı səviyyədə olması

Məişət tullantılarının idarə olunması sektorunda səmərəli fəaliyyətin təmin edilməsi yalnız texniki və infrastruktur amillərlə deyil, eyni zamanda insan resurslarının keyfiyyəti və idarəetmə bacarıqları ilə birbaşa əlaqəlidir. Gəncə şəhərində bu sahədə çalışan kadrların böyük bir hissəsi peşəkar ixtisasartırma proqramlarından keçməmiş, müasir tullantı idarəetmə metodologiyaları, rəqəmsal

monitorinq alətləri və ekoloji idarəetmə yanaşmaları ilə kifayət qədər tanış deyil. Bu vəziyyət sistemin modernləşdirilməsi prosesində ciddi institusional maneə yaradır.

İdarəetmə təcrübəsinin əsasən ənənəvi və əməyə əsaslanan yanaşmalar üzərində qurulması, qərarların məlumat analitikası və rəqəmsal göstəricilər əsasında deyil, daha çox praktiki vərdişlərə söykənməsi müasir idarəetmə modelinə keçidi ləngidir. Xüsusilə marşrut planlaşdırılması, resurs bölgüsü, xidmət keyfiyyətinin ölçülməsi və hesabatlılıq mexanizmlərinin tətbiqində kadr potensialının zəifliyi özünü açıq şəkildə göstərir.

Bu vəziyyət sahə üzrə aparılmış ekspert müsahibələrində də təsdiq olunur. Gəncə şəhər Mənzil Kommunal Təsərrüfatı İstehsalat Birliyinin nümayəndəsinin fikrincə, mövcud sistem müəyyən stabil çərçivəyə malik olsa da, rəqəmsallaşma, çeşidləmə və təkrar emal sahələrində kadr hazırlığının yetəri səviyyədə olmaması yeniliklərin tətbiqini çətinləşdirir və islahatların tempini azaldır. Eyni zamanda, bəzi ərazilərdə tullantıların hələ də tam mexanikləşdirilməmiş üsullarla idarə olunması insan resurslarından həddindən artıq asılılığı artırır və əməliyyat səmərəliliyini aşağı salır (MKTİB nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 9 dekabr 2025).

Nəticə etibarilə, insan resurslarının inkişafı olmadan tullantı idarəetmə sisteminin texnoloji və institusional yenilənməsi mümkün deyil. Bu baxımdan, sektor üzrə çalışan kadrlar üçün davamlı ixtisasartırma proqramlarının təşkili, müasir idarəetmə və rəqəmsal bacarıqların öyrədilməsi, həmçinin ekoloji menecment üzrə peşəkar hazırlığın gücləndirilməsi zəruri hesab olunur. İnsan kapitalına yönəlmiş bu cür yanaşma tullantı idarəetməsində aparılacaq struktur islahatların uğurla həyata keçirilməsi üçün əsas şərtlərdən biridir.

2.2. Mövcud qanunvericilikdəki boşluqlar və nəzarət mexanizminin səmərəsizliyi

Azərbaycanın tullantı idarəçiliyi üzrə mövcud hüquqi çərçivəsi nəzəri olaraq geniş olsa da, onun praktik tətbiqi mərhələsində ciddi uyğunsuzluqlar mövcuddur. Normativ aktların çoxluğu idarəetmədə səlahiyyət bölgüsünü gücləndirməli olduğu halda, əksinə, icra strukturları arasında ziddiyyətli mexanizmlər yaradır. Bələdiyyələr, icra hakimiyyətləri və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında səlahiyyətlərin tam müəyyən olunmaması nəticəsində tullantıların idarə olunması prosesinin heç bir mərhələsində tam məsuliyyət daşıyan konkret qurum müəyyən edilmir.

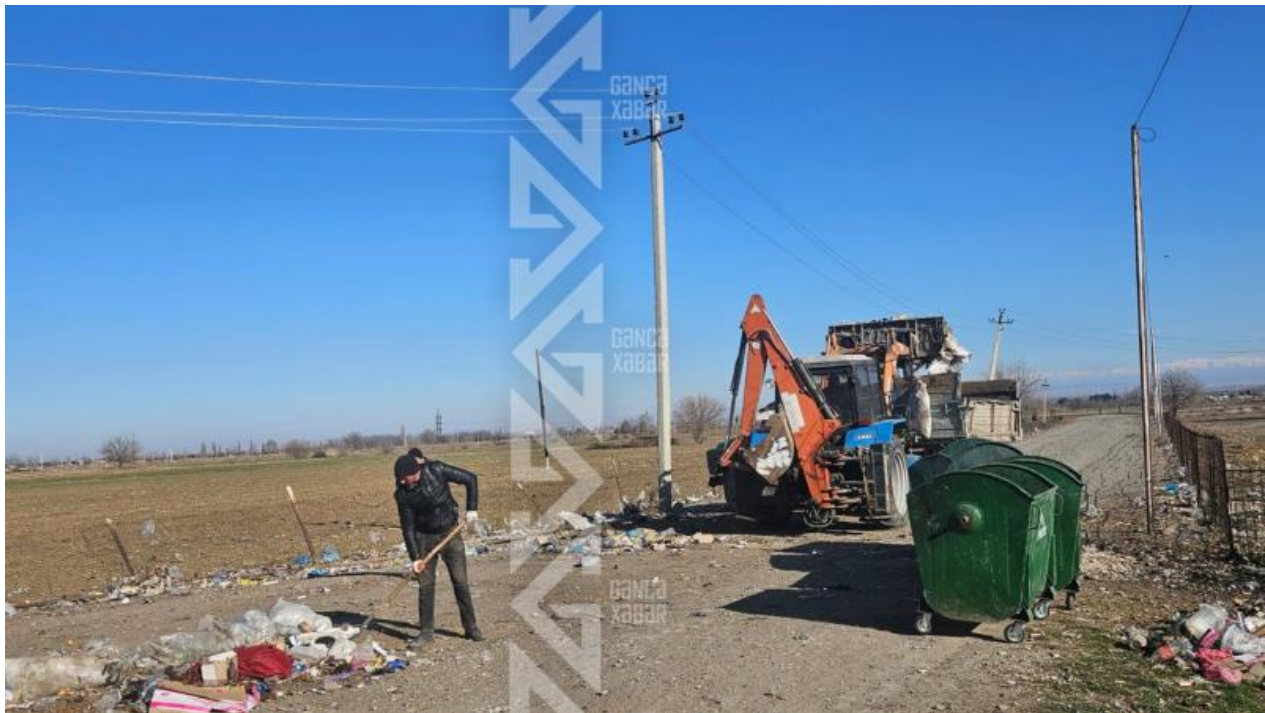
Azərbaycan Respublikasında məişət tullantılarının idarə olunması hüquqi çərçivə ilə tənzimlənsə də, tətbiq mərhələsində nəzərəcarpacaq uyğunsuzluqlar mövcuddur. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən "Tullantıları İdarəetmə Mərkəzi" MMC-nin Nizamnaməsinə əsasən, qurumun vəzifələri tullantıların çeşidlənməsi, daşınması, təhlükəsizlik tədbirlərinin təşkili, zərərsizləşdirilməsi və ölkə üzrə tullantıların idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi kimi geniş funksiyaları əhatə edir. Nizamnamədə həmçinin investisiya cəlbi, inkişaf sxemlərinin qurulması və mövcud resurslardan səmərəli istifadə kimi strateji öhdəliklər də müəyyən edilmişdir ("Tullantıların idarəetmə mərkəzi" MMC 2025).

Gəncədə tətbiq olunan tullantı idarəetmə sistemi ümumi normativ tələblərə uyğun olsa da, bəzi sahələrdə tətbiq mexanizmləri kifayət qədər effektiv deyil. Xüsusilə çeşidləmə və təkrar emal

istiqlamətində boşluqlar mövcuddur. Bu istiqamətlərdə yeni standartlara uyğun modernləşmə məqsəduyğundur (ETSN nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 8 dekabr 2025).

Lakin bu funksiyaların geniş şəkildə müəyyən edilməsinə baxmayaraq, praktiki icra mexanizmləri Gəncə şəhərində tam tətbiq olunmur və səlahiyyət bölgəsində boşluqlar qalır. Bu uyğunsuzluq, həmçinin şəhərdə tullantı infrastrukturunun yenilənmə tempində, monitoring sisteminin zəifliyində və yerli idarəetmə strukturlarının bu səlahiyyətləri icra etmək üçün institusional hazırlığının kifayət qədər olmamasında özünü göstərir. Başqa sözlə, normativ sənədlərdə müəyyən edilmiş funksiyalar praktik idarəetmə sistemində tam qarşılıq tapmır və bu da qanunvericiliklə real icra arasında institusional boşluq yaradır.

Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sisteminin müəyyən stabil çərçivəsi mövcuddur, lakin bu sistemin tam müasir tələblərə cavab verdiyini demək çətindir. Xüsusilə rəqəmsallaşma, çeşidləmə və təkrar emal sahəsində boşluqlar mövcuddur. Bununla belə son illər müəyyən texniki yenilənmələr həyata keçirilib (MKTİB nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 9 dekabr 2025).

Şəkil 3. (Gəncə xəbər 2024)

Bələdiyyələrin fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericilikdə tullantıların idarə olunması ilə bağlı müəyyən öhdəliklər aydın şəkildə qeyd olunsa da, praktiki icra ilə normativ baza arasında ciddi fərqlər mövcuddur. “Bələdiyyələrin statusu haqqında” Qanunda bələdiyyələrə yaşayış məntəqələrində məişət tullantılarının toplanması, daşınması və monitoringi ilə bağlı funksiyalar həvalə edilsə də, bu öhdəliklərin icrası üçün nə maliyyə, nə texniki resurs, nə də institusional mexanizm tam təmin olunub.

Bələdiyyənin bu prosesdə əsas rolu əhali ilə əlaqə, maarifləndirmə və icra səviyyəsində koordinasiyanın təmin edilməsidir. Lakin bu rolun tam gücü ilə icra olunduğunu demək çətindir.

Səlahiyyət və resurs məhdudiyyətləri fəaliyyət imkanlarını məhdudlaşdırır (Bələdiyyə nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 5 dekabr 2025).

Qanunvericilik səviyyəsində bələdiyyələr bu sahədə məsul qurum kimi müəyyən edilsə də, faktiki vəziyyət göstərir ki, səlahiyyətlərin icrası daha çox formal xarakter daşıyır və real funksiyalar başqa struktur tərəfindən yerinə yetirilir. Bu isə tullantı idarəçiliyində hesabatlılıq, nəzarət və koordinasiya problemlərini daha da dərinləşdirir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası da ətraf mühitin qorunmasını fundamental hüquqi baza kimi müəyyən edir. Konstitusiyanın 39-cu maddəsinə əsasən, hər bir vətəndaş sağlam ətraf mühitdə yaşamaq hüququna malikdir və ətraf mühitin real vəziyyəti haqqında məlumat əldə etmək hüququ qanunla təmin olunur. Həmin maddənin davamında qeyd olunur ki, heç bir fiziki və ya hüquqi şəxs dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş ekoloji təhlükəsizlik sərhədlərindən kənara çıxaraq təbiətə zərər vura bilməz və ətraf mühitə dəyən zərərin kompensasiyası hüquqi mexanizmlərlə qorunur.

Bundan əlavə, Konstitusiyanın 78-ci maddəsi ətraf mühitin qorunmasını dövlətin deyil, həm də hər bir vətəndaşın borcu kimi müəyyən edir. Bu yanaşma göstərir ki, tullantı idarəçiliyi yalnız texniki təşkilatların deyil, həm də cəmiyyətin hər bir üzvünün məsuliyyət daşdığı sahədir. Lakin aparılmış tədqiqat və sorğu nəticələri göstərir ki, Gəncə şəhərində bu hüquqi prinsiplərin praktik tətbiqi zəif qurulmuşdur və əhəlinin əksəriyyəti tullantıların idarə olunmasını yalnız dövlətin funksiyası kimi qəbul edir. Bu isə hüquqi tələblərlə faktiki davranış arasında ciddi uyğunsuzluq yaradır.

2.2.1. Normativ-hüquqi çərçivənin qeyri-effektivliyi

Tullantı idarəçiliyi ilə bağlı hüquqi baza əsasən 1990-cı illərdən qalan konseptual çərçivəyə əsaslanır və müasir texnologiyalar, rəqəmsal izləmə sistemləri, təkrar emal infrastrukturunu və əhəlinin ekoloji məsuliyyəti kimi yeni yanaşmaları tam əhatə etmir. Bu baxımdan, qanunvericiliyin məzmununda olan boşluqlar real həyatda tətbiq prosesini ciddi şəkildə məhdudlaşdırır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, inkişaf etmiş idarəetmə modellərində hüquqi sistem yalnız cərimələri və tənzimləməni deyil, həm də təkrar emalı təşviq edən stimullaşdırıcı mexanizmləri əhatə edir. Məsələn, Avropa İttifaqının "Circular Economy Package" proqramında istehlakçı, istehsalçı və dövlət arasında məsuliyyət bərabər şəkildə paylaşdırılır (European Environment Agency 2020).

2.2.2. Nəzarət və cərimə mexanizmlərinin işləməməsi

Gəncə şəhərində tətbiq edilən inzibati nəzarət sistemi formal xarakter daşıyır. Nəzarət mexanizmlərinin zəif olması səbəbindən qanun pozuntuları cəzasız qalır, bu isə qeyri-qanuni tullantı sahələrinin formalaşmasına və antisanitariya hallarının artmasına gətirib çıxarır. Respondentlərin 22 %-i şəhərdə cərimə sisteminin faktiki olaraq tətbiq edilmədiyini düşünür.

Sizcə Gəncə şəhərində tullantı idarəetmə sisteminin səmərəliliyini artırmaq üçün hansı tədbir ən vacibdir?

Copy chart

350 responses

Tullantı idarəçiliyində ictimai nəzarət və iştirakçılıq mexanizmləri demək olar ki, mövcud deyil. Qanunvericilik buna imkan versə də, ictimai debatlar keçirilmir, monitoring qrupu formalaşmış, QHT-lər və icma birlikləri prosesə cəlb olunmur. İctimai nəzarətin olmaması idarəetmədə şəffaflıq boşluğu yaradır və vətəndaş məsuliyyətinin formalaşmasına mane olur.

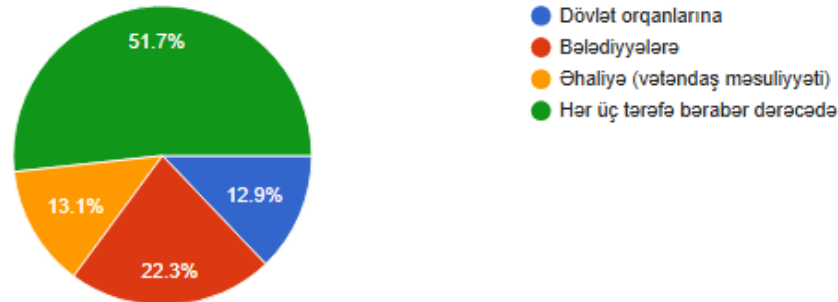
2.3. Tullantıların idarə olunmasında ictimai məlumatlılıq və ekoloji davranış çatışmazlığı

Tullantı idarəçiliyinin səmərəliliyinə təsir edən əsas faktorlar yalnız texniki və institusional amillərlə məhdudlaşmış; əhəlinin ekoloji davranışı da mühüm rol oynayır. Sorğu nəticələri göstərir ki, respondentlərin 35.2%-i tullantı idarəçiliyini yalnız dövlətin və yerli özünü idarəetmə orqanlarının öhdəliyi hesab edir və şəxsi məsuliyyət hissi zəifdir.

Sizcə, tullantıların düzgün idarə olunmaması üçün əsas məsuliyyət kimə aiddir?

Copy chart

350 responses

Əhali arasında çeşidləmə və təkrar emal mədəniyyəti hələ formalaşmayıb və bu sahədə məlumatlılıq aşağı səviyyədədir. Lakin yeni təşəbbüslərə maraqlı olunur. Düşünürəm ki,

maarifləndirmə və stimullaşdırıcı mexanizmlər tətbiq olunsa, iştirak əhəmiyyətli dərəcədə artar (MKTİB nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 9 dekabr 2025).

2.3.1. Maarifləndirmə və ekoloji təbliğatın zəifliyi

Gəncədə mütəmadi maarifləndirici kampaniyalar keçirilmir və ekoloji savadlılıq əhalinin geniş təbəqələri üçün prioritet deyil. (İsgəndərov 2025)

Son illərdə Nazirlik tərəfindən Gəncə şəhərində məktəblər, ali təhsil müəssisələri və yerli icmalar üçün müxtəlif maarifləndirmə tədbirləri təşkil olunur; bu tədbirlərə ekoloji təlimlər, “yaşıl” aksiyalar və təbliğat kampaniyaları daxildir. Lakin bu fəaliyyətlərin əhatə dairəsi hələlik bütün əhali qruplarını tam şəkildə əhatə etmir və daha sistemli, davamlı kommunikasiya strategiyasına ehtiyac qalır. Əhalinin ekoloji şüurunda müəyyən müsbət dinamika müşahidə edilsə də, tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emalda kütləvi iştirak səviyyəsinə çatmaq üçün əlavə resurs və tərəfdaşlıqlar tələb olunur (ETSN nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 8 dekabr 2025).

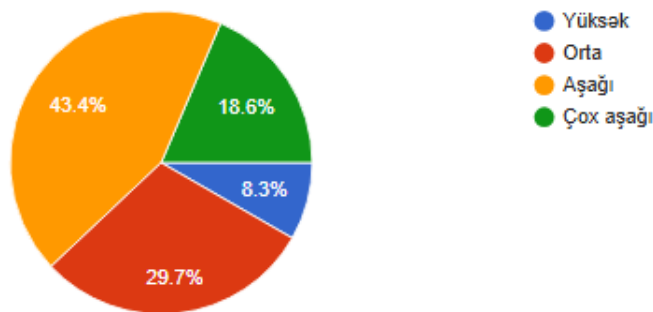
Maarifləndirmə fəaliyyəti mövcuddur, lakin sistemli deyil və daha çox kampaniya xarakteri daşıyır. Əhalinin ekoloji bilik səviyyəsini artırmaq üçün daha davamlı və planlı fəaliyyətə ehtiyac var. Məktəblər və icma qrupları ilə əməkdaşlıq genişləndirilə bilər (Bələdiyyə nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 5 dekabr 2025).

Müşahidələr göstərir ki, bəzi əhali qrupları tullantıları konteynerdən kənara atır, qeyri-qanuni tullantı yığınları yaradır və çeşidləmə davranışına maraq göstərmir. Bu, ictimai nəzarətin zəifliyi ilə yanaşı, ekoloji məsuliyyət mədəniyyətinin formalaşmaması ilə əlaqədardır.

Sizcə, əhalinin tullantı idarəçiliyinə dair məlumatlılıq səviyyəsi necədir?

[Copy chart](#)

350 responses

Ümumi nəticə

Gəncə və ətraf region üçün əsas ekoloji risklərə məişət tullantılarının qeyri-qanuni yerlərdə yığılması, bəzi ərazilərdə tullantıların vaxtında daşınmaması və poliqonlara yaxın zonalarda torpaq və yerüstü suların çirklənməsi daxildir. Xüsusilə qarışıq tərkibli tullantıların üstü örtülmədən saxlanması havaya çıxan qoxu, zərərli qazlar və zərərverici artımı baxımından əlavə risk yaradır.

Nazirliyin monitorinqləri göstərir ki, bu risklər tam nəzarətsiz deyil, lakin müasir çeşidləmə və təkrar emal infrastrukturunun olmaması ekoloji yüklənməni artırır (ETSN nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 8 dekabr 2025).

Aparılmış təhlil göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantıların səmərəli idarə olunmamasının əsas səbəbləri hüquqi və institusional boşluqlar, köhnəlmiş idarəetmə modeli və aşağı ekoloji savadlılıqdan ibarətdir. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün hüquqi çərçivənin modernləşdirilməsi, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və ictimai davranış dəyişikliklərinin təşviqi zəruridir.

III FƏSİL. SİYASƏT SEÇİMLƏRİ

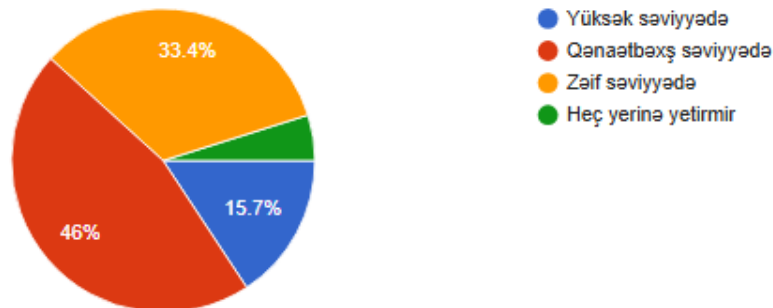
Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sektorunda mövcud vəziyyət kompleks, sistemli və çoxsahəli bir problemdir. 2-ci fəsildə göstəriləyi kimi, tullantıların toplanması və daşınması sahəsində hüquqi boşluqların mövcudluğu, idarəetmənin köhnəlmiş modeli, maliyyə və texniki resursların çatışmazlığı, eləcə də ictimai məlumatlılıq və davranış problemləri bir-birini tamamlayaraq sektorda genişmiqyaslı səmərəsizlik yaradır.

Aparılmış sorğu da bu sistemli problemlərin ictimai səviyyədə ciddi narahatlıq doğurduğunu təsdiqləyir. Sorğuda iştirak edən respondentlərin 84,3%-i mövcud tullantı idarəetmə sistemini səmərəsiz kimi qiymətləndirib (İsgəndərov, Ə. 2025).

Sizcə, tullantıların idarə olunması ilə bağlı şəhər orqanları (bələdiyyə, icra hakimiyyəti və s.) öz vəzifələrini necə yerinə yetirir?

[Copy chart](#)

350 responses

Bu fəsildə tullantı idarəçiliyinin modernləşdirilməsi, şəhər üzrə institusional və texnoloji islahatların həyata keçirilməsi, davranış yönümlü strategiyaların tətbiqi və beynəlxalq təcrübənin lokallaşdırılması üçün qəbul edilə biləcək siyasət seçimləri elmi, analitik və müqayisəli şəkildə təhlil edilir.

3.1. Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqi

Gəncə şəhərində tullantı idarəetməsinin mövcud vəziyyəti göstərir ki, sistem yalnız müəyyən texniki çatışmazlıqlarla deyil, həm də struktur baxımından yenilənməyə ciddi ehtiyac duyur. Aparılmış sorğunun nəticələri də bunu təsdiqləyir. Belə ki, respondentlərin 38.3 %-i mövcud idarəetmə modelini səmərəsiz hesab etdiyini bildirib. Bundan əlavə, sorğu iştirakçılarının 71.1 %-i tullantıların vaxtında daşınmaması ilə bağlı narazılıq ifadə edib, 74.9 %-i isə şəhərdə konteynerlərin sayının kifayət etmədiyini qeyd edib. Bu rəqəmlər göstərir ki, tullantıların idarə olunması sistemində struktur və idarəetmə səviyyəsində köklü islahatlara ehtiyac vardır. Bu məqsədlə, lokal şəraitə uyğunlaşdırılmış yeni idarəetmə modelinin formalaşdırılması vacib hesab olunur.

Bizim baxışımıza görə, Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi üçün ilk növbədə institusional səlahiyyət bölgüsünün dəqiqləşdirilməsi və vahid koordinasiya mexanizminin yaradılması vacibdir. Bununla paralel olaraq rəqəmsal monitoring sistemlərinin tətbiqi, çeşidləmə və təkrar emal infrastrukturunun qurulması, eləcə də əhalinin ekoloji maarifləndirilməsinin sistemli şəkildə gücləndirilməsi prioritet istiqamətlər kimi qiymətləndirilir. Bu addımlar həm ekoloji risklərin azaldılmasına, həm də tullantı sektorunun daha dayanıqlı və maliyyə baxımından səmərəli modelə keçidinə şərait yarada bilər. (ETSN nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 8 dekabr 2025).

Birlik tərəfindən konteyner yenilənməsi, təmizlik marşrutlarının optimallaşdırılması və müəyyən ərazilərdə yeni idarəetmə metodlarının tətbiqi kimi tədbirlər həyata keçirilir. Həmçinin, bəzi maarifləndirici aksiyalar yerli qurumlarla əməkdaşlıq çərçivəsində icra olunur. Lakin layihələrin sistemli və uzunmüddətli xarakter daşdığı tam deyil (MKTİB nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 9 dekabr 2025).

Azərbaycanın ən uğurlu və sistemli tullantı idarəetmə modeli kimi qəbul edilən “Təmiz Şəhər” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti Gəncə şəhəri üçün modern və praktik nümunə təşkil edir. Bu model istehsaldan son-mərhələyə qədər bütün tullantı axınının vahid idarəetmə strukturu altında koordinasiyasını təmin edir və yüksək texnoloji infrastruktur üzərində qurulub. Balaxanı Sənaye Parkında fəaliyyət göstərən çeşidləmə müəssisələri, təkrar emal sahələri, kompostlaşma infrastrukturunun mövcudluğu və rəqəmsal monitoring sistemləri tullantı idarəçiliyində beynəlxalq standartlara uyğun bir idarəetmə mühitinin formalaşmasına şərait yaradıb (Təmiz Şəhər ASC 2024).

Gəncə üçün yeni idarəetmə modelinin tətbiqi çərçivəsində belə regional mərkəzin yaradılması həm effektivlik, həm də səmərəlilik baxımından əsaslandırılmış addım sayılır. Çeşidləmə xəttinin qurulması ilə bərk məişət tullantılarının ən azı 20–30%-nin təkrar emala yönləndiriləcəyi, üzvi tullantılardan kompost istehsalının mümkün olacağı və yerüstü/yeraltı konteyner sistemlərinin inteqrasiya olunacağı gözlənilir. Bu model eyni zamanda özəl sektorun iştirakı (PPP modeli) üçün də əlverişli platforma yaradır. Balaxanı Sənaye Parkında olduğu kimi, təkrar emal şirkətlərinin cəlbi iqtisadi dövriyyəni canlandırır.

3.1.1. İctimai–özəl tərəfdaşlıq (PPP) modeli

İctimai–özəl tərəfdaşlıq (PPP) modeli müasir tullantı idarəetmə sistemlərində geniş tətbiq olunan və səmərəliliyi sübut olunmuş bir mexanizmdir. Bu model tətbiq olunduğu təcrübələrdə dövlətin idarəetmə yükünü azaldır, xidmət keyfiyyətini artırır və sistemə yeni investisiya axını yaradır. PPP modelinin tətbiqi nəticəsində özəl sektor çeşidləmə, toplanma, daşınma və təkrar emal istiqamətlərində daha aktiv rol alır, dövlət isə əsasən nəzarət, planlaşdırma və monitoring funksiyalarını öz üzərində saxlayır. Belə yanaşma, həm idarəetmədə şəffaflığı artırır, həm də xidmətin keyfiyyətinə dair ictimai gözləntilərin daha effektiv şəkildə qarşılmasına şərait yaradır.

Dünya Bankının 2024-cü il üzrə təhlillərinə əsasən, PPP modeli tətbiq edilən şəhərlərdə tullantıların təkrar emal səviyyəsi orta hesabla 30–45% yüksəlmiş, xidmət keyfiyyəti isə 40%-ə qədər yaxşılaşmışdır. Bu modelin Gəncə şəhərində tətbiqi, xüsusilə təkrar emal və çeşidləmə infrastrukturunu olmayan şəraitdə, real fayda yarada bilər.

3.1.2. Rəqəmsal monitoring sistemləri

Müasir tullantı idarəetmə yanaşmalarında rəqəmsallaşdırma və avtomatlaşdırma əsas strateji komponentlərdən biri hesab olunur. Dünya təcrübəsi göstərir ki, tullantıların toplanması və daşınması prosesində rəqəmsal nəzarət, marşrut optimizasiyası, ağıllı konteynerlər və real-time monitoring sistemləri xidmətin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Bununla yanaşı, bu cür texnologiyalar həm vaxt itkisini azaldır, həm də insan resurslarından asılılığı minimuma endirir.

Müasir idarəetmə modelinə keçidin təmin olunması üçün aşağıdakı rəqəmsal həllərin tətbiqi zəruri hesab olunur:

GPS nəzarətli marşrut optimizasiyası: Nəqliyyat vasitələrinin hərəkət trayektoriyasının real vaxt rejimində izlənməsi və ən optimal marşrutların avtomatik planlaşdırılması.

Doluluq səviyyəsini ölçən sensorlu konteynerlər: Konteynerlərin nə vaxt boşaldılmalı olduğunu avtomatik müəyyən edən sensor sistemləri, operativliyin artırılmasına imkan verir.

Vahid elektron idarəetmə platforması: Tullantıların toplanması, daşınması, texnika monitoringi və resurs planlaşdırılmasının mərkəzləşdirilmiş şəkildə izlənməsi.

Onlayn şikayət və xəritələndirmə sistemi: Vətəndaşların tullantı ilə bağlı müraciətlərinin rəqəmsal qaydada qəbul edilməsi və xəritə üzərindən problem zonalarının monitoringi.

Bu texnoloji yeniliklərin tətbiqi Gəncədə tullantı idarəçiliyinin keyfiyyətinin artırılmasına, idarəetmə prosesinin şəffaf olmasına və hesabatlılığın güclənməsinə zəmin yarada bilər. Eyni zamanda, rəqəmsal sistemlər gələcəkdə təkrar emal, çeşidləmə və resurs yönümlü planlaşdırma üçün də baza funksiyası daşıya bilər.

3.1.3. Təkrar emal və kompostlaşdırma infrastrukturunun qurulması

Gəncə şəhərində hazırda təkrar emal müəssisələrinin olmaması tullantıların böyük hissəsinin birbaşa poliqonlara daşınmasına səbəb olur. Halbuki beynəlxalq təcrübə göstərir ki, təkrar emal infrastrukturunu mövcud olan şəhərlərdə tullantıların ən azı 30–50%-i yenidən istifadə edilə bilər. Bu məqsədlə Gəncədə plastik, metal və şüşə materialları üçün çeşidləmə xəttinin qurulması, üzvi tullantıların kompostlaşdırılması üçün xüsusi mərkəzin yaradılması, elektron tullantılar üçün ayrıca qəbul məntəqələrinin açılması və istifadəsi mümkün olan əşyaların təkrar dövriyyəyə qaytarılmasına xidmət edən reuse (yenidən istifadə) mərkəzlərinin yaradılması məqsədəuyğun hesab olunur.

Belə yanaşma həm poliqon yükünü azaldacaq, həm də iqtisadi baxımdan əlavə dəyər yaradacaq. Üzvi tullantılardan istehsal olunan kompost isə şəhər parkları, kənd təsərrüfatı sahələri və ya landşaft abadlığı üçün faydalı resursa çevrilə bilər.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, tullantıların təkrar emalı və kompostlaşdırma infrastrukturunun yaradılması urban ərazilərdə tullantı idarəçiliyinin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artıran əsas mexanizmlərdən biridir. Xüsusilə Avropa İttifaqı ölkələrində və inkişaf etmiş Asiya dövlətlərində bu istiqamətdə tətbiq olunan modellər uğurlu nəticələr vermişdir.

Məsələn, Almaniya uzun illərdir “dövrü iqtisadiyyat” modelinə əsaslanan tullantı idarəetmə sistemi tətbiq edir. Bu ölkədə məişət tullantılarının təxminən 65–70%-i təkrar emal olunur, üzvi tullantılar isə ayrıca toplanaraq kompost və bioenerji istehsalında istifadə edilir. Almaniya fəaliyyət göstərən regional çeşidləmə və kompostlaşdırma mərkəzləri poliqonlara gedən tullantı həcmi minimuma endirməklə yanaşı, kənd təsərrüfatı və şəhər landşaftı üçün faydalı resurslar formalaşdırır.

İsveç təcrübəsi də bu sahədə nümunəvi hesab olunur. Ölkədə tullantıların cəmi 1%-dən az hissəsi poliqonlara yönləndirilir, qalan hissə isə təkrar emal və enerji istehsalı məqsədilə istifadə olunur. Üzvi tullantılar üçün yaradılmış kompostlaşdırma və bioloji emal müəssisələri şəhər parklarının, yaşıllıq zonalarının və kənd təsərrüfatı sahələrinin təminatında mühüm rol oynayır (European Environment Agency 2020).

Bu beynəlxalq nümunələr göstərir ki, təkrar emal və kompostlaşdırma infrastrukturunun yaradılması yalnız ekoloji baxımdan deyil, həm də iqtisadi və sosial baxımdan səmərəli nəticələr verir. Gəncə şəhərində də plastik, metal və şüşə tullantılar üçün çeşidləmə xətlərinin qurulması, üzvi tullantıların kompostlaşdırılması üçün xüsusi mərkəzlərin yaradılması və istifadə oluna bilən materialların yenidən dövriyyəyə qaytarılmasını təmin edən “reuse” mərkəzlərinin təşkili məqsəduyğun hesab olunur. Belə yanaşma həm poliqonların yükünü azaldacaq, həm də şəhər üçün uzunmüddətli dayanıqlı tullantı idarəetmə modelinin formalaşmasına zəmin yaradacaq.

3.2. Qanunvericilik və institusional islahatların aparılması

Məişət tullantılarının idarə olunması sahəsində normativ-hüquqi çərçivənin yenilənməsi və idarəetmə institutlarının modernləşdirilməsi hazırkı mərhələdə əsas prioritet istiqamətlərdən biri kimi qiymətləndirilir. Gəncə şəhərində aparılmış sorğunun nəticələri də bu ehtiyacı açıq şəkildə təsdiqləyir. Sorğu iştirakçılarının 38,3%-i mövcud məsul qurumların fəaliyyətindən narazı olduğunu bildirib ki, idarəetmə mexanizmlərinin real effektivliyinin aşağı olmasından xəbər verir. Eyni zamanda respondentlərin 49,3%-i bu sahədə məsuliyyət bölgüsündə qarışıqlıq olduğunu düşünür və bunun nəticəsində qərarların icrasında ləngimə, təşəbbüslərin uzlaşmaması və cavabdeh qurumlar arasında koordinasiya probleminin formalaşdığı ehtimal olunur. Bu göstərici, mövcud qanunvericilik bazasının olmasına baxmayaraq, onun tətbiqində səmərəlilik və real nəticəlilik baxımından ciddi boşluqların mövcud olduğunu göstərir.

“Gəncədə tətbiq olunan tullantı idarəetmə sistemi ümumi normativ tələblərə uyğun olsa da, bəzi sahələrdə tətbiq mexanizmləri kifayət qədər effektiv deyil. Xüsusilə çeşidləmə və təkrar emal istiqamətində boşluqlar mövcuddur. Bu istiqamətlərdə yeni standartlara uyğun modernləşmə məqsəduyğundur” (ETSN nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 8 dekabr 2025).

Özəl sektorun cəlbi, QHT-lərin maarifləndirmə prosesinə qoşulması və icma əsaslı təşəbbüslərin dəstəklənməsi sistemin keyfiyyətini artırma bilər. Bundan əlavə, rəqəmsallaşdırma və təkrar emal sahəsində xarici modellərin tətbiqi real inkişaf perspektivi yaradar. Bu yanaşmalar həm idarəetməni gücləndirər, həm də resurs yükünü azaldar (MKTİB nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 9 dekabr 2025).

Bu nəticələr ümumilikdə onu deməyə əsas verir ki, tullantıların idarə olunması sistemində institusional və hüquqi islahatların aparılması artıq seçim deyil, sektora yönəlik transformasiyanın həyata keçməsi üçün zəruri şərtidir. İdarəetmə mexanizmlərinin yenilənməsi, vahid səlahiyyət

modelinin tətbiqi, nəzarət sisteminin gücləndirilməsi və hüquqi çərçivənin müasir tələblərə uyğunlaşdırılması olmadan tullantı sektorunda davamlı inkişaf modelinə keçid real görünür.

3.2.1. Qanunvericilik çərçivəsinin yenilənməsi

Mövcud “Tullantılar haqqında” Qanun (1998) hazırkı dövrdə tullantıların idarə olunması üçün tələb olunan müasir idarəetmə metodologiyasını və texnoloji yanaşmaları tam şəkildə əhatə etmir. Qanunun işlək mexanizmlərinin zəifliyi, səlahiyyət bölgüsündəki qeyri-müəyyənlik və idarəetmə strukturunun parçalanmış forması onun yenilənməsini zəruri edir. Gəncədə aparılan təhlillər və beynəlxalq təcrübə göstərir ki, tullantı sektorunda hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsi yalnız yeni tələblərin əlavə edilməsi ilə deyil, həm də idarəetmə sisteminin struktur olaraq dəyişdirilməsi ilə mümkün ola bilər.

Bu səbəbdən qanunvericiliyin yenilənməsi ilk növbədə səlahiyyət bölgüsünün optimallaşdırılmasını nəzərdə tutmalıdır. Hazırda Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi monitoring funksiyasına cavabdehdir, yerli icra hakimiyyəti əsas idarəetmə funksiyasını icra edir, bələdiyyələr isə təşkilati proseslərdə müəyyən rol oynayır. Lakin bu institusional paralellik idarəetmədə həm nəzarət boşluğu, həm də məsuliyyətin üzərindən atılması kimi problemlərə yol açır.

Buna görə də yeni qanunvericilik modelində “yeganə məsul qurum” prinsipi tətbiq oluna bilər. Bu yanaşma çərçivəsində bələdiyyələr, icra strukturları və nazirlik arasında vahid informasiya sistemi yaradılmalı, qərarların qəbulunda şəffaflıq və hesabatlılıq təmin edilməlidir. Eyni zamanda audit mexanizmlərinin tətbiqi qərarların reallığa uyğunluğunu və xidmət keyfiyyətini daha dəqiq qiymətləndirməyə imkan verəcək. Beləliklə, hüquqi çərçivənin yenilənməsi tullantıların idarə edilməsində normativ boşluqları aradan qaldırmaqla yanaşı, sistemin daha çevik, hesabatlı və effektiv olmasına şərait yaradacaq.

3.2.2. Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (EPR) modelinin tətbiqi

Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (Extended Producer Responsibility — EPR) modeli (OECD 2024) tullantı idarəçiliyi üzrə müasir və strateji yanaşma hesab olunur və xüsusilə plastik, kağız, şüşə, təkər və elektron tullantı kimi yüksək çirklənmə potensialına malik məhsulların idarə edilməsində effektiv mexanizm rolunu oynayır. Bu modelin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, məsul istehsalçıları yalnız istehsal prosesinə deyil, həmçinin həmin məhsulun tullantıya çevrilməsi, toplanması, çeşidlənməsi və təkrar emal mərhələlərinə də hüquqi və maliyyə məsuliyyəti ilə cəlb olunurlar. Başqa sözlə, istehsalçı məhsulun “tam həyat dövrü” üzrə məsuliyyət daşıyır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, EPR sisteminin tətbiqi tullantı idarəçiliyinin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Məsələn, Avropa İttifaqı ölkələrində bu model tətbiq edildikdən sonra təkrar emal səviyyəsi 55–70% intervalında yüksəlmiş, bələdiyyələrə düşən maliyyə yükü azalmış və ümumi tullantı həcmi orta hesabla 20–30% azalmışdır. Bu isə göstərir ki, EPR yalnız iqtisadi qənaət deyil, həm də ekoloji dayanıqlılıq yaradan sistemli yanaşmadır.

Bu modelin tətbiqi Gəncədə xüsusilə plastik tullantıların ciddi azaldılmasına səbəb ola bilər. Çünki hazırda rəsmi məlumatlara əsasən, şəhər tullantılarının əhəmiyyətli hissəsi tək istifadəlik plastiklərdən ibarətdir və bu kateqoriya üzrə nə təkrar emal, nə geri dönüş, nə də istehsalçı məsuliyyəti mövcuddur. EPR mexanizmi tətbiq edildiyi halda, istehsalçılar təkrar istifadə oluna bilən

materiallardan istifadəyə keçməyə, məhsullarının qablaşdırılmasını azaltmağa və geri toplama mexanizmlərini yaratmağa məcbur olacaqlar. Bu isə həm bazarda ekoloji transformasiya yaradacaq, həm də tullantı idarəçiliyi sisteminin yükünü yüngülləşdirəcək.

Nəticə etibarilə, EPR modeli Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin struktur islahatları üçün mühüm addım kimi qiymətləndirilməlidir. Modelin tətbiqi hüquqi baza, maddi-texniki təminat və rəqəmsal monitoring sistemlərinin formalaşdırılması ilə yanaşı həyata keçirilməlidir ki, proses həm istehsalçıların məsuliyyətini real şəkildə artırmaq, həm də şəhərin ekoloji göstəricilərini yaxşılaşdırmaq baxımından effektiv olsun.

3.2.3.Cərimə və nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsi

Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunması üzrə həyata keçirilən sorğunun nəticələri göstərir ki, sakinlərin əksəriyyəti mövcud nəzarət mexanizmlərini qeyri-effektiv hesab edir. Respondentlər açıq suallara cavab olaraq şəhərdə tətbiq olunan cərimə sisteminin ya ümumiyyətlə işləmədiyini, ya da çox zəif formada tətbiq olunduğunu bildirib. Eyni zamanda, sorğuda iştirak edənlərin qanun pozuntularına qarşı nəzarətin yetərli səviyyədə olmadığını düşünür və bunun nəticəsində tullantıların qeyri-qanuni şəkildə atılması, konteynerdən kənar çirklənmə halları və icra mexanizmlərinin formal xarakter daşdığına dair ictimai təsəvvür formalaşır.

Mövcud vəziyyət göstərir ki, qanunvericilik çərçivəsində nəzərdə tutulmuş inzibati cərimələr real tətbiq mexanizmindən məhrumdur və bu səbəbdən profilaktik təsir gücünə malik deyil. Problemin həlli məqsədilə nəzarət və cərimə proseslərinin gücləndirilməsi, şəffaflaşdırılması və texnoloji əsaslara inteqrasiya edilməsi vacibdir. Bu çərçivədə foto və video əsaslı fiksasiya sistemlərinin tətbiqi zəruri hesab olunur, çünki bu mexanizm subyektiv qərarverməni azaldır və pozuntuların sübut mexanizmini gücləndirir.

Bununla yanaşı, sahibkarlar və iri istehsal müəssisələri üçün əlavə hüquqi öhdəliklərin müəyyənləşdirilməsi tullantıların idarə olunmasında məsuliyyət bölgüsünü daha balanslı və funksional edə bilər. Şəhər ərazisində qeyri-qanuni tullantı sahələrinin xəritələndirilməsi və bu məlumatların ictimaiyyət üçün açıq olması həm monitoringi, həm də ictimai nəzarəti gücləndirən amillərdən biri kimi çıxış edir. Şəffaf və rəqəmsallaşdırılmış cərimə mexanizminin tətbiqi isə həm hüquqi nəticənin qaçılmazlığını təmin edir, həm də ekoloji davranış normalarının formalaşmasına töhfə verir.

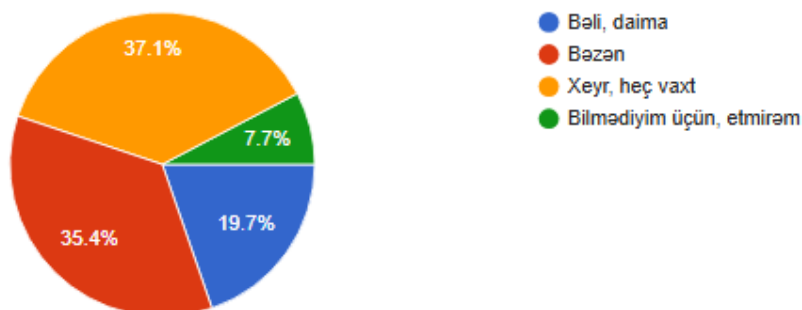
3.3. İctimai maarifləndirmə və ekoloji təhsil siyasətinin gücləndirilməsi

Məişət tullantılarının idarə olunmasında texniki və hüquqi mexanizmlər nə qədər güclü olsa da, sistemin real və davamlı işləməsi üçün ictimaiyyətin iştirakı, ekoloji savadlılıq və davranış dəyişiklikləri həlledici rol oynayır. Gəncə şəhərində aparılmış sorğunun nəticələri də bunu təsdiq edir. Belə ki, respondentlər tullantıların necə çeşidlənməsi barədə məlumatının olmadığını bildirib, 80,3%-i ev şəraitində heç bir çeşidləmə aparmadığını qeyd edib və mövcud maarifləndirmə tədbirlərinin kifayət qədər olmadığını söyləyib. Cəmi 19,7% respondent şəxsi ekoloji davranışını yüksək səviyyədə qiymətləndirib və bu göstərici ictimai ekoloji mədəniyyətin hələ formalaşmadığını açıq şəkildə göstərir.

Evinizdə tullantıları növlərinə görə (plastik, şüşə, orqanik və s.) ayırırsınız mı?

Copy chart

350 responses

Bələdiyyələrin bu sistemdə rolu çox vacibdir, çünki çeşidləmə modeli ən çox icma səviyyəsində başlayır. İnfrastruktur və maarifləndirmə tədbirləri bələdiyyələr olmadan mümkün deyil. Bu sahədə daha çox səlahiyyət verilməsi nəticə verə bilər (Bələdiyyə nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 5 dekabr 2025).

Son illərdə Nazirlik tərəfindən Gəncə şəhərində məktəblər, ali təhsil müəssisələri və yerli icmalar üçün müxtəlif maarifləndirmə tədbirləri təşkil olunur; bu tədbirlərə ekoloji təlimlər, “yaşıl” aksiyalar və təbliğat kampaniyaları daxildir. Lakin bu fəaliyyətlərin əhatə dairəsi hələlik bütün əhali qruplarını tam şəkildə əhatə etmir və daha sistemli, davamlı kommunikasiya strategiyasına ehtiyac qalır. Əhəlinin ekoloji şüurunda müəyyən müsbət dinamika müşahidə edilsə də, tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emalda kütləvi iştirak səviyyəsinə çatmaq üçün əlavə resurs və tərəfdaşlıqlar tələb olunur (ETSN nümayəndəsi ilə şəxsi müsahibə, 8 dekabr 2025).

Bu nəticələrdən də görüldüyü kimi, Gəncədə tullantı idarəçiliyinin problemləri yalnız texniki və infrastruktur çatışmazlıqları ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda sosial vərdişlər, ekoloji şüur səviyyəsi və davranış mexanizmləri ilə də birbaşa əlaqəlidir. Dünyanın müxtəlif ölkələrində tullantı idarəçiliyinin uğurlu modelləri göstərir ki, ekoloji davranışın formalaşdırılması tədricən, ardıcıl və məqsədli maarifləndirmə siyasəti nəticəsində mümkün olur. Məsələn, Yaponiya və Almaniya məktəb yaşından başlayaraq ekoloji təhsil formal dərslər proqramlarının bir hissəsidir və əhəlinin 90%-dən çoxu tullantıları çeşidləməyi gündəlik həyat normalarından biri hesab edir (BMT 2023).

Gəncə şəhərində isə ekoloji təbliğatın sistemli şəkildə aparılmaması, ictimai məlumatlandırmanın epizodik xarakter daşması və yerli səhiyyə, media, təhsil və bələdiyyə strukturları arasında koordinasiyanın olmaması maarifləndirilmə prosesinin təsir gücünü xeyli zəiflədir. Sorğu nəticələrinə görə respondentlərin 61,3%-i şəhərdə ekoloji təbliğatın zəif olduğunu qeyd edib.

Davamlı maarifləndirmə siyasəti təkəcə məlumat ötürmək deyil, həm də davranış modelini dəyişdirməyə yönəlməlidir. Bunun üçün aşağıdakı istiqamətlərin prioritetləşdirilməsi məqsədəuyğundur:

Kütləvi ictimai kampaniyalar: Sosial şəbəkələr, televiziya, açıq hava reklamları və yerli media vasitələrindən istifadə etməklə davamlı kommunikasiya strategiyası qurulmalıdır. Kampaniyalar sadəcə xəbərdarlıq formatında deyil, motivasiya və sosial məsuliyyət mesajları əsasında hazırlanmalıdır.

Motivasiyaedici mexanizmlərin tətbiqi: Bir çox ölkələrdə olduğu kimi, çeşidlənmiş tullantı verən şəxslərə endirim, bonus və ya sosial üstünlüklər təqdim edən sistemlər davranış dəyişikliklərini sürətləndirə bilər.

Nəticə etibarilə, sorğunun nəticələri bir daha göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunması sahəsində institusional və texnoloji dəyişikliklərlə yanaşı, sosial davranış transformasiyası da tələb olunur. Bu transformasiya yalnız genişmiqyaslı, ardıcıl, sistemli və dövlət–cəmiyyət əməkdaşlığına əsaslanan maarifləndirmə siyasəti ilə mümkün ola bilər.

3.3.1. Məktəblərdə ekoloji təhsil modulunun genişləndirilməsi

Məktəb mühitində ekoloji savadlılığın artırılması tullantı idarəçiliyində uzunmüddətli davranış dəyişikliklərinin formalaşmasında əsas rol oynayır. Bu səbəbdən Gəncə şəhərində orta təhsil müəssisələrində ekoloji mövzuların daha geniş şəkildə tədris olunması məqsəduyğundur. Təklif edilən yanaşmalar beynəlxalq təhsil modellərinə əsaslanır və praktik yönümlü olması ilə seçilir. Bu çərçivədə məktəblərdə tullantıların çeşidlənməsi üzrə praktiki dərslərin təşkili vacib hesab olunur, çünki nəzəri biliklərlə yanaşı real tətbiq vərdişlərinin formalaşması ekoloji məsuliyyətin artmasına şərait yaradır. Həmçinin məktəbli qruplar üçün tullantıların çeşidlənməsi və utilizasiyası proseslərini yerində müşahidə etmək məqsədilə poliqon və təkrar emal müəssisələrinə ekskursiyaların keçirilməsi nəzərdə tutula bilər (UNESCO 2025).

Bu fəaliyyətlərə paralel olaraq “Yaşıl məktəb” modelinin tətbiqi də məqsəduyğundur. Bu model çərçivəsində məktəbin özündə çeşidləmə qutuları yerləşdirilir, şagirdlər isə birgə məsuliyyət prinsipi ilə prosesə cəlb olunur. Tədris proqramına interaktiv simulyasiyalar, oyunlar və laboratoriya fəaliyyətlərinin daxil edilməsi isə uşaqlarda ekoloji mövzulara marağı artırır və ekoloji savadlılığı daha erkən yaşlardan formalaşdırır. Dünyanın müxtəlif ölkələrində aparılmış tədqiqatlar (UNESCO 2025) göstərir ki, məktəb yaşında verilən ekoloji təhsil gələcəkdə davranış dəyişikliklərinin ən güclü determinantlarından biridir. Bu səbəbdən Gəncə şəhərində bu modelin tətbiqi tullantı idarəçiliyinin gələcək mərhələlərində mühüm insan kapitalı formalaşdıracaq.

3.3.2. Şəhər səviyyəsində maarifləndirici kampaniyalar

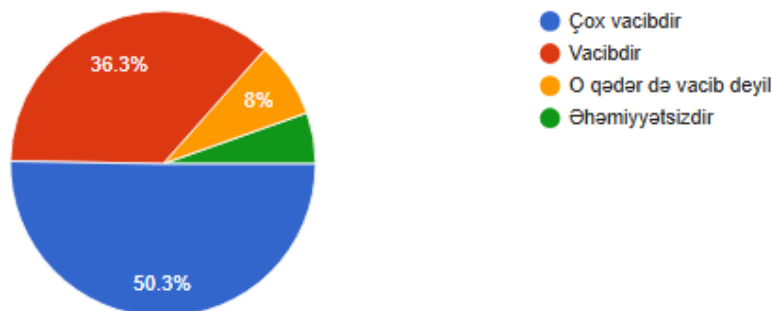
Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə edilməsində ictimai məlumatlılığın artırılması məqsədilə şəhər səviyyəsində sistemli və davamlı maarifləndirmə kampaniyalarının həyata keçirilməsi zəruri hesab edilir. Bu kampaniyalar geniş auditoriyaya yönəlik olmalı və fərqli kommunikasiya vasitələrindən istifadə etməlidir. Xüsusilə sosial media platformalarında hədəfli video məzmunların paylaşılması geniş əhali qruplarına daha tez çatmağa imkan verir. Bu çərçivədə "Tullantını çeşidlə – Gəncəni qoru!" kimi lokal identitətə uyğunlaşdırılmış sloganların istifadəsi əhali ilə emosional əlaqəni gücləndirə bilər. Şəhərin müxtəlif hissələrində açıq hava reklamları, maarifləndirici plakatlar və konteynerlər üzərində vizual izah lövhələrinin yerləşdirilməsi də əlavə dəstək mexanizmi kimi çıxış edir. Bu kimi tədbirlər Bakı şəhərində metro və digər ərazilərdə tətbiq olunur.

Bundan əlavə, qonşuluq səviyyəsində təşkil olunan icma görüşləri, universitetlərdə təşkil edilən seminar və təlimlər, könüllülərin iştirakı ilə aparılan maarifləndirici aksiyalar əhalinin həm intellektual, həm də sosial iştirakçılığını artırır. Sorğunun nəticələrinə əsasən, respondentlərin 86.6 %-i təkrar emala yönəlik təşviq mexanizmlərini dəstəklədiyini bildirib ki, bu da şəhər səviyyəsində həyata keçiriləcək maarifləndirmə proqramlarının ictimai qəbul imkanlarının yüksək olduğunu göstərir.

Sizcə, tullantıların çəşidlənməsi və təkrar emalı nə dərəcədə vacibdir?

Copy chart

350 responses

3.3.3. Davranış yönümlü stimulların tətbiqi

Gəncə şəhərində ekoloji davranış modellərinin gücləndirilməsi üçün təkəcə maarifləndirmə deyil, həm də davranışı təşviq edən stimulların tətbiqi mühüm rol oynaya bilər. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, maddi və sosial təşviqlər ekoloji davranışların formalaşmasında mühüm motivasiya amili kimi çıxış edir (OECD 2021). Bu yanaşma çərçivəsində çəşidlənmiş tullantı təhvil verən ailələrə kommunal ödənişlərdə müəyyən güzəştlərin təqdim olunması mümkündür. Belə mexanizmlər həm tullantıların çəşidlənməsini stimullaşdırır, həm də vətəndaşlarda ədalətli xidmət modeli təsəvvürü yaradır.

Eyni zamanda plastik butulkalar üçün depozit sisteminin tətbiqi də real nəticə verən yanaşmalardan biridir. Bu sistemdə vətəndaşlar plastik qablaşdırmanı təhvil verdikdə bal və ya pul ekvivalenti qazanır. Bu model hazırda Çexiya və Türkiyənin bəzi şəhərlərində böyük uğurla tətbiq olunur. Nəhayət, mükafatlandırıcı "Eco-Card" (OECD 2021) proqramının tətbiqi nəzərdə tutula bilər. Bu kart vasitəsilə vətəndaşlar ekoloji fəaliyyətləri nəticəsində topladığı ballarla şəhər kitabxanalarından, nəqliyyatdan və ya müəyyən xidmətlərdən güzəştlə istifadə edə bilər. Bu kimi motivasiya sistemləri sosial davranışın dəyişməsi üçün mühüm rol oynayır və tullantı idarəçiliyi prosesinə vətəndaş cəlbini artırır.

3.4. Beynəlxalq əməkdaşlıq və donor dəstəyi

Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin modernləşdirilməsi təkəcə yerli resurslara əsaslanmamalı, beynəlxalq təşkilatların təcrübə və maliyyə mexanizmlərindən də istifadə edilməlidir. Bu baxımdan Gəncənin artıq Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının (EBRD 2023) "Green Cities" (Yaşıl Şəhərlər) təşəbbüsünə qoşulması mühüm strateji üstünlük yaradır. Bu təşəbbüs çərçivəsində şəhər bərk məişət tullantılarının idarə edilməsinə dair texniki ekspertiza, planlaşdırma dəstəyi və monitoring

mexanizmləri ilə təmin olunur. Eyni zamanda, bu əməkdaşlıq tullantı infrastrukturunun yenilənməsi və təkrar emal sisteminin qurulması üçün beynəlxalq kredit və qrant mənbələrinə çıxış imkanı yaradır.

Bu əməkdaşlıq yalnız maliyyə dəstəyi ilə məhdudlaşmır, həm də Gəncə şəhərinin dövrü iqtisadiyyat (Circular Economy 2020) modelinə keçidində şərait yaradır. Bu yanaşma tullantıların yalnız utilizasiya edilən maddə deyil, dəyər yaradan iqtisadi resurs kimi qəbul edilməsini nəzərdə tutur. Beləliklə, "Circular Ganja" modeli tullantıların azaldılması, təkrar emalı və yenidən istifadəsini prioritetləşdirən uzunmüddətli inkişaf konsepsiyası kimi formalaşmaqdadır.

EBRD ilə yanaşı, BMT strukturuna daxil olan UNDP, UNEP və Dünya Bankı kimi beynəlxalq təşkilatlarla tərəfdaşlıq imkanları da tullantı idarəetmə sisteminin gücləndirilməsi üçün əhəmiyyətlidir. Bu qurumların təcrübəsi göstərir ki, beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə həyata keçirilən layihələr yalnız texniki modernizasiya ilə məhdudlaşmır, həm də ictimai maarifləndirmə, davranış dəyişiklikləri və qanunvericilik islahatları istiqamətində mühüm rol oynayır.

Gəncədə aparılan sorğu nəticələri də beynəlxalq əməkdaşlığa yüksək ictimai dəstəyin olduğunu göstərir. Respondentlərin 69%-i xarici layihələrin genişləndirilməsini tam dəstəklədiyini bildirib. Bu nəticə göstərir ki, əhali beynəlxalq təcrübənin tətbiqini tullantı sektorunun inkişafı üçün vacib və məqbul sayır.

Ümumi nəticə

Bu fəsilə aparılan təhlil göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin səmərəli, müasir və dayanıqlı modelə çevrilməsi üçün kompleks, inteqrə edilmiş siyasət yanaşması zəruridir. Mövcud vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün üç əsas istiqamət üzrə paralel və koordinasiyalı fəaliyyət həyata keçirilməlidir.

Birinci istiqamət texnoloji və maliyyə modernizasiyasıdır. Bu proses rəqəmsal monitoring sistemlərinin tətbiqi, təkrar emal və kompostlaşdırma infrastrukturunun qurulması, eləcə də ictimai-özəl tərəfdaşlıq (PPP) modelinin tətbiqi ilə daha səmərəli şəkildə həyata keçirilə bilər. Bu model həm investisiya yükünü azaldır, həm də xidmət keyfiyyətini yüksəldir.

İkinci istiqamət hüquqi və institusional islahatlardır. Bu çərçivədə səlahiyyət bölgüsünün dəqiqləşdirilməsi, Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (EPR), Pay-As-You-Throw (PAYT) kimi müasir idarəetmə mexanizmlərinin tətbiqi, ictimai nəzarət və cərimə sistemlərinin gücləndirilməsi əsas prioritetlər kimi müəyyənləşdirilməlidir.

Üçüncü istiqamət ictimai davranış və maarifləndirmə strategiyasıdır. Məktəblərdə ekoloji təhsil modulunun gücləndirilməsi, şəhər səviyyəsində genişmiqyaslı məlumatlandırma kampaniyalarının təşkili, həmçinin ekoloji vərdişləri təşviq edən stimullaşdırıcı mexanizmlərin tətbiqi vətəndaşların prosesə real və davamlı şəkildə cəlb olunmasına imkan yaradacaqdır.

Nəticə olaraq, sorğu məlumatları göstərir ki, Gəncə şəhəri əhalisi tullantı idarəçiliyində transformasiyanın aparılmasını dəstəkləyir və dəyişikliklərə sosial baxımdan hazırdır. Bu işə planlaşdırılan siyasət tədbirlərinin real tətbiqi üçün güclü sosial baza olduğunu göstərir.

IV FƏSİL 4. TƏKLİF EDİLƏN HƏLL YOLLARININ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Bu fəsildə əvvəlki fəsildə müəyyən edilən problemlərə uyğun işlənmiş üç əsas siyasət alternativini qiymətləndirilir. Məqsəd yalnız alternativləri təsvir etmək deyil, onların icra potensialını, effektivliyini və real tətbiq oluna biləcək dərəcəsini analiz etməkdir. Bu qiymətləndirmə prosesi beş əsas kriteriya-effektivlik, səmərəlilik, ədalətlik, reallaşdırma imkanı və elastiklik və təkmilləşmə əsasında həyata keçirilir.

4.1. Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqinin qiymətləndirilməsi:

Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqi Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin modernləşdirilməsi və dayanıqlı ekosistemə keçidin təmin olunması baxımından strateji əhəmiyyət daşıyan alternativdir. Bu model çərçivəsində xüsusilə ictimai–özəl tərəfdaşlıq mexanizmləri (PPP), Atdıqca ödə (“PAYT”) sistemi, rəqəmsallaşdırma prosesləri, təkrar emal infrastrukturunun qurulması və maliyyə davamlılığının təmin edilməsi kimi komponentlərin tətbiqi nəzərdə tutulur. Alternativin mahiyyəti yalnız texniki sistem modernizasiyası deyil, həm də idarəetmənin institusional strukturu, maliyyə mexanizmləri və fəaliyyətin daimi ölçülə bilən göstəricilərlə tənzimlənməsi əsasında yeni modelə keçidi əhatə edir. Bu alternativ aşağıdakı qiymətləndirmə meyarları üzrə təhlil olunur:

Gəncə şəhəri üçün təklif edilən idarəetmə və maliyyələşmə modelləri effektivlik və səmərəlilik baxımından “Təmiz Şəhər” ASC-nin tətbiq etdiyi inteqrasiya olunmuş sistemlə müqayisədə daha zəif struktur göstərir. Balaxanı modelində toplanma, çeşidləmə, təkrar emal, kompost və enerji bərpası sahələri vahid idarəetmə çərçivəsində koordinasiya olunur. Bu modeldə rəqəmsal nəzarət, GPS monitorinqi, tullantıların növlər üzrə uçotu, yüklərin elektron izlənməsi və şəffaflığın təmin edilməsi üçün çevik hesabat sistemləri mövcuddur.

Bu praktika Gəncə üçün təklif edilən alternativlərin qiymətləndirilməsində mühüm baza təşkil edir. Məsələn, PAYT (Pay As You Throw) ödəniş sistemi, çeşidləmə mərkəzlərinin yaradılması və rəqəmsal monitorinq alətləri “Təmiz Şəhər” modelində yüksək səmərəliliklə işlədiyi üçün Gəncədə tətbiq oluna biləcəyinə dair empirik əsas yaradır. Bu müqayisə göstərir ki, ən uğurlu alternativlər məhz vahid idarəetmə strukturu, rəqəmsal nəzarət və özəl sektorun iştirakını nəzərdə tutan modeldir (Təmiz Şəhər ASC 2024).

Aparılan qiymətləndirmə göstərir ki, beş meyar (Effektivlik, Səmərəlilik, Ədalətlik, Reallaşdırma imkanı və Elastiklik və təkmilləşmə imkanı) arasında ən güclü tərəf səmərəlilik və reallaşdırma imkanı ilə bağlıdır. Məhz bu iki meyar Gəncə şəhəri üçün yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin ən uyğun alternativ olduğunu əsaslandırır. Model həm mövcud problemlərin mərhələli şəkildə aradan qaldırılmasına imkan verir, həm də uzunmüddətli dayanıqlı tullantı idarəetmə sisteminin qurulması üçün möhkəm institusional və texnoloji baza yaradır.

4.2. Qanunvericilik və institusional islahatların aparılmasının qiymətləndirilməsi.

Bu alternativ Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə edilməsində sistemli dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün hüquqi çərçivənin modernləşdirilməsini, səlahiyyət bölgüsünün yenidən qurulmasını, Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (EPR) və PAYT modelinin tətbiqini, eyni zamanda monitoring və nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsini nəzərdə tutur. Mövcud vəziyyət göstərir ki, institusional parçalanma, overlapping səlahiyyətlər və icra mexanizmlərinin zəif olması Gəncədə tullantı idarəetmə sisteminin əsas struktur problemlərindən biridir. Bu səbəbdən hüquqi və institusional islahatlar yalnız texniki deyil, idarəetmə səviyyəsində də transformasiya zərurətini ortaya qoyur.

Ümumilikdə aparılan qiymətləndirmə göstərir ki, bu alternativin ən güclü tərəfi səmərəlilik və reallaşdırma imkanı meyarları ilə bağlıdır. Məhz bu iki meyar hüquqi və institusional islahatların Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin əsas struktur problemlərini aradan qaldırmaq üçün real və tətbiq edilə bilən mexanizm olduğunu əsaslandırır. Alternativ həm mövcud idarəetmə boşluqlarını sistemli şəkildə aradan qaldırmağa imkan verir, həm də digər texnoloji və sosial islahatlar üçün möhkəm institusional baza formalaşdırır.

4.3. İctimai maarifləndirmə və ekoloji təhsil siyasətinin gücləndirilməsinin qiymətləndirilməsi:

İctimai maarifləndirmə və ekoloji təhsil siyasətinin gücləndirilməsi Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyi sisteminin səmərəliliyini artırmaq üçün əsas sosial dəyişikliklərə yönəlmiş mühüm yanaşmadır. Bu alternativin əsas məqsədi əhali arasında ekoloji savadlılıq səviyyəsini artırmaq, çeşidləmə verdişlərini formalaşdırmaq və tullantı idarəçiliyinə məsuliyyət yönümlü yanaşmanı gücləndirməkdir. Sorğu nəticələri göstərir ki, respondentlərin 80,3%-i çeşidləmə qaydalarını bilmir və ya ev şəraitində çeşidləmə aparmır. Bu məlumatlar maarifləndirmə siyasətinin təkmilləşdirilməsinin tələb olduğunu açıq şəkildə göstərir.

Ümumilikdə aparılan qiymətləndirmə göstərir ki, ictimai maarifləndirmə və ekoloji təhsil siyasətinin gücləndirilməsi xüsusilə səmərəlilik, ədalətlilik və reallaşdırma imkanı meyarları üzrə üstünlüklərə malikdir. Bu alternativ texniki və hüquqi islahatları birbaşa əvəz etməsə də, onların uğurla tətbiqi üçün zəruri sosial baza formalaşdırır. Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin uzunmüddətli və dayanıqlı şəkildə təkmilləşdirilməsi üçün bu siyasət alternativinin digər struktur və texnoloji islahatlarla paralel şəkildə həyata keçirilməsi məqsədəuyğun hesab olunur.

4.4. Ən uyğun alternativin seçilməsi və əsaslandırılması

Aparılmış analitik qiymətləndirmə nəticələri göstərir ki, təqdim olunan üç alternativin hər biri Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sisteminin təkmilləşdirilməsi baxımından mühüm potensiala malikdir. Lakin qiymətləndirmə meyarlarının (effektivlik, səmərəlilik, ədalətlilik, reallaşdırma imkanı və elastiklik) tətbiqi əsasında aparılmış müqayisəli təhlil göstərir ki, alternativlərdən bəziləri daha çox uzunmüddətli sistem dəyişikliyi yaratmağa yönəlmiş, bəziləri isə sosial təsirə malik olsa da institusional transformasiya baxımından məhduddur. Bu səbəbdən, ən uyğun alternativin müəyyən edilməsi yalnız məntiqi müqayisə deyil, həm də Gəncə şəhərinin hazırkı

idarəetmə strukturunun reallıqları, sosial davranış göstəriciləri və maliyyə imkanları nəzərə alınmaqla aparılmışdır.

Qiymətləndirmənin nəticələri göstərir ki, “Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqi” digər alternativlərlə müqayisədə daha üstün nəticə göstərmişdir və Gəncə şəhərinin mövcud tullantı idarəetmə sisteminin strateji transformasiyası üçün ən uyğun variant hesab edilə bilər. Bu alternativ həm institusional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsini, həm də rəqəmsallaşma, ictimai–özəl tərəfdaşlıq (PPP) modeli, təkrar emal infrastrukturu və maliyyə dayanıqlılığı kimi komponentləri özündə birləşdirir. Bu xüsusiyyət onu sadəcə qısamüddətli tədbirlər paketi deyil, sistem dəyişikliyini yaradan uzunmüddətli inkişaf strategiyasına çevirir.

Alternativin üstünlüklərindən biri onun çoxsahəli inteqrasiya xarakteri daşmasıdır. Təkcə idarəetmə strukturunu yeniləmək deyil, həm də texnoloji modernizasiya, maliyyə dayanıqlılığı, nəzarət mexanizmləri və rəqəmsal həllərin tətbiqi kimi elementləri bir arada təqdim edir. Bu isə onun effektivlik meyarı üzrə yüksək qiymətləndirilməsini təmin edir. Rəqəmsal monitorinq və sensor əsaslı konteyner sisteminin tətbiqi resurslardan səmərəli istifadə, tezliklə problemlə məntəqələrin müəyyən edilməsi və planlaşdırmanın optimallaşdırılması ilə nəticələne bilər. Bu baxımdan alternativ səmərəlilik üzrə də ən yüksək göstəricini nümayiş etdirir.

Ədalətlik meyarı baxımından alternativ müxtəlif sosial qruplar üçün bərabər imkanlar yaradır. PAYT modelinin tətbiqi nəticəsində tullantı miqdarı ilə ödəniş arasında əlaqə formalaşır və bu yanaşma daha ədalətli hesab olunur. Eyni zamanda bu model ekoloji məsuliyyətli davranışları stimullaşdırır və vətəndaşların prosesdə iştirakını artırır. Sorğunun nəticələri göstərir ki, əhalinin 68.9 %-i bu modeli dəstəkləyir ki, bu da ictimai qəbul baxımından uyğunluğun mövcud olduğunu göstərir.

Reallaşdırma imkanı baxımından alternativ müəyyən institusional hazırlıq tələb etsə də, beynəlxalq təcrübə və mövcud layihələr onun tətbiqinin mümkün olduğunu göstərir. Xüsusilə Gəncənin artıq EBRD-nin “Green Cities” təşəbbüsünə qoşulması bu alternativin reallaşdırılmasını texniki və maliyyə baxımından daha real edir. Eyni zamanda, PPP modelinin tətbiqi dövlət büdcəsinə yük yaratmadan özəl sektorun investisiya cəlb etməsini mümkün edir. Bu isə layihənin icra potensialını artıran mühüm amildir.

Elastiklik və təkmilləşmə imkanı baxımından Alternativ 3 digər alternativlərlə müqayisədə daha geniş inkişaf trayektoriyasına malikdir. Bu model dəyişən sosial, texnoloji və iqtisadi reallıqlara uyğunlaşdırıla bilər, həmçinin zamanla yeni funksiyalar – karbon emissiya kreditləri, smart-city inteqrasiyası, dövrü iqtisadiyyat modeli kimi komponentlərlə genişləndirilə bilər.

Bütün qiymətləndirmə mərhələləri əsasında belə nəticəyə gəlmək olar ki, alternativlər sırasında “Yeni idarəetmə və maliyyələşmə modelinin tətbiqi” ən balanslı, adaptiv və strateji baxımdan real seçimi təmsil edir. Bu modelin tətbiqi Gəncə şəhərində mövcud tullantı idarəetmə sisteminin yalnız təkmilləşməsinə deyil, həm də struktur baxımından yenidən qurulmasına şərait yaradacaq. Bu alternativ həm texniki modernizasiya, həm resurs səmərəliliyi, həm də ictimai davranış dəyişikliyini ilə birləşən sistemli transformasiya təqdim edir və buna görə ən optimal yanaşma hesab olunur.

V FƏSİL. NƏTİCƏ VƏ TÖVSIYƏLƏR

5.1. Tədqiqatın ümumi xülasəsi

Bu fəsildə Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sahəsində aparılan tədqiqatın əsas nəticələri təqdim olunur və problemə uyğun çoxsahəli həll mexanizmləri formalaşdırılır. Burada həm əvvəlki fəsillərdə aparılmış hüquqi, institusional və sosial təhlillər, həm də şəhər sakinləri arasında keçirilmiş geniş sorğunun nəticələri inteqrasiya edilir. Sorğu real vəziyyətin qiymətləndirilməsi baxımından yüksək empirik dəyərə malikdir və əldə olunan məlumatlar problemlərin kök səbəblərini daha dəqiq müəyyən etməyə imkan verir.

Təhlil göstərir ki, tullantı idarəçilik sisteminin səmərəsizliyi təkcə texniki və infrastruktur çatışmazlıqları ilə izah olunmur. Problem daha kompleks xarakter daşıyır və hüquqi boşluqlar, institusional koordinasiya zəifliyi, ictimai məlumatlılığın qeyri-kafi səviyyəsi, ekoloji davranış vərdişlərinin formalaşmaması və maliyyə dayanıqlığının olmaması kimi çoxsaylı amillərin qarşılıqlı təsirindən ibarətdir. Yeni mövcud çətinliklər yalnız bələdiyyə və kommunal xidmətlərin fəaliyyəti ilə deyil, həm də sistemin idarəçilik fəlsəfəsi, strateji planlaşdırma səviyyəsi və ictimai iştirakçılıq mexanizmlərinin zəifliyi ilə bağlıdır. Bu səbəbdən, fəsildə təqdim edilən tövsiyələr də məhz bu çoxsahəli problemlərin paralel şəkildə həllinə yönəldilmişdir.

Müasir yanaşmalara əsasən, tullantıların idarə olunması yalnız toplama və daşınma mərhələləri ilə məhdudlaşmır, əksinə, "dövrü iqtisadiyyat" modeli çərçivəsində təkrar istifadə, istehsal məsuliyyəti, çeşidləmə, resurs bərpası və davranış yönümlü transformasiya kimi elementləri əhatə etməlidir. Gəncə şəhərində aparılan sorğu nəticələri də göstərir ki, əhali yeni və modern yanaşmaların tətbiqinə açıqdır və islahatlara sosial dəstək səviyyəsi kifayət qədər yüksəkdir. Bu isə planlaşdırılan tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün əlverişli sosial mühit formalaşdırır.

5.2 Üstünlük verilən siyasət seçimləri

Aparılmış araşdırmalar və sorğu nəticələri göstərir ki, Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sistemi üç əsas komponent üzrə struktur çatışmazlıqları nümayiş etdirir və bu çatışmazlıqlar sistemin effektivliyini ciddi şəkildə məhdudlaşdırır.

Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunmasında ən ciddi problemlərdən biri köhnəlmiş idarəetmə modelinin bu günə qədər dəyişmədən tətbiq olunmasıdır. Mövcud sistem əsasən Sovet dövründən qalan mərkəzləşdirilmiş və mexanikləşdirilməmiş yanaşmaya əsaslanır və bu metod müasir urban inkişaf tələblərinə cavab vermir. Hazırda tullantıların toplanması və daşınması prosesləri düzgün planlaşdırılmamış qrafiklər, qismən yenilənmiş nəqliyyat vasitələri və qismən standartlaşdırılmış konteyner şəbəkəsi əsasında həyata keçirilir. Bu isə həm əməliyyat səmərəliliyini aşağı salır, həm də xidmət göstərilən ərazilərin çoxunda antisanitariya halları yaradır.

Keçirilmiş sorğu nəticələri vəziyyətin ciddiliyini daha da aydın göstərir. Respondentlərin 74,9 %-i şəhərdə mövcud olan konteynerlərin sayını kifayət qədər hesab etmir, 71,1%-i isə tullantıların vaxtında daşınmasında gecikmələrin olduğunu qeyd edir. Bundan əlavə, sakinlərin yalnız 15,7 %-i mövcud tullantı idarəetmə sisteminə müəyyən səviyyədə etimad göstərdiyini bildirib ki, bu göstərici ictimai razılıq və xidmət keyfiyyəti baxımından olduqca aşağıdır.

Bu nəticələr müasir idarəetmə yanaşmalarının tətbiq edilməməsinin sistemli problemlər yaratdığını göstərir. Müasir şəhərlərdə tullantıların idarə edilməsi artıq sadəcə fiziki əməliyyat deyil, rəqəmsal texnologiyalar və optimallaşdırılmış logistika ilə idarə olunan strateji proses hesab olunur. Bir çox ölkələrdə ağıllı konteynerlər sensor vasitəsilə doldurulma səviyyəsini real vaxtda ölçür, marşrut planlaşdırması süni intellektlə optimallaşdırılır və konteynerlərin yerləşməsi şəhər planlaşdırması məlumatları ilə inteqrasiya edilir. (OECD 2024) Gəncə isə hələ də bu texnologiyalardan kənar qalmışdır.

Texnoloji modernizasiya yalnız logistikanı deyil, həm də məlumat bazasının idarə edilməsini əhatə etməlidir. Hazırda tullantıların həcmi, növü, daşınma tezliyi və emal potensialı ilə bağlı dəqiq elektron məlumat platforması mövcud deyil. Bu səbəbdən idarəetmə prosesləri real statistikaya deyil, təxmin və ənənəvi təcrübələrə əsaslanır. Dünya Bankı və OECD-nin şəhər tullantıları üzrə tövsiyələrinə görə, rəqəmsallaşdırılmamış tullantı idarəetmə modeli həm xidmət keyfiyyətini, həm də maliyyə dayanıqlığını zəiflədir.

Müasir tullantı idarəetmə texnologiyalarının tətbiq olunmaması həm ekoloji, həm sosial, həm də iqtisadi nəticələrə səbəb olur. Çeşidlənmə və təkrar emal mərhələsinin olmaması resurs itkilərinə, poliqonların daha sürətli dolmasına və ətraf mühitin çirklənməsinə gətirib çıxarır. Bu vəziyyət xüsusilə üzvi tullantıların çürüməsi nəticəsində yaranan metan qazının emissiya səviyyəsini artırır ki, bu da iqlim dəyişikliklərinə təsir edən əsas faktorlardan biridir.

Bu səbəbdən, Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunması sisteminin modernləşdirilməsi üçün rəqəmsal monitorinqin, şəhər xəritələşdirilməsinin, sensor əsaslı konteynerlərin, avtomatlaşdırılmış nəqliyyat marşrutlarının və təkrar emal infrastrukturlarının mərhələli şəkildə tətbiqi zəruri hesab olunur. Bununla yanaşı, idarəetmə strukturunun texnoloji modernləşməsi sistemə ictimai etimadın artırılmasına, xidmət keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına və ümumilikdə şəhərin ekoloji təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsinə imkan verəcək.

Hüquqi və normativ sənədlərin mövcud olmasına baxmayaraq, onların tətbiqi mexanizmləri praktiki baxımdan kifayət qədər zəifdir. "Tullantılar haqqında" Qanun nəzəri olaraq bələdiyyə, yerli icra hakimiyyəti və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi arasında səlahiyyət bölgüsünü müəyyən etsə də, aparılmış sorğunun nəticələri göstərir ki, respondentlərin 38,3%-i məsul qurumların fəaliyyətini səmərəsiz qiymətləndirir. Bu göstərici idarəçilik mexanizmlərinin əhali tərəfindən real və funksional hesab edilmədiyini göstərir. Eyni zamanda, sorğu iştirakçılarının 49,3%-i qurumlar arasında koordinasiyanın çox zəif olduğunu bildirib ki, bu da institusional idarəetmədə paralelliyin, informasiya paylaşımının və funksional əməkdaşlığın formal xarakter daşdığını təsdiq edir.

Bu nəticələrdən aydın olur ki, normativ baza formal baxımdan mövcud olsa da, onun real tətbiqi institusional zəiflik, idarəetmə mexanizmlərinin qeyri-mərkəzləşdirilmiş strukturu, səlahiyyət bölgüsündə aydınlığın olmaması və nəzarət sisteminin rəqəmsallaşdırılmaması səbəbindən ciddi şəkildə məhdudlaşır. Beynəlxalq təcrübə ilə müqayisədə Azərbaycan qanunvericiliyində Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti (Extended Producer Responsibility — EPR), PAYT ("Pay As You Throw" – atdıqca ödə) modeli, elektron nəzarət və avtomatlaşdırılmış cərimə sistemi kimi müasir idarəetmə komponentlərinin sistemli tətbiqinin olmaması hüquqi çərçivənin yenilənməsinin vacibliyini bir daha göstərir (OECD 2024).

Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması üzrə fəaliyyətin qiymətləndirilməsi zamanı diqqət çəkən mühüm məqam MKTİB-in (Məişət Kommunal Təsərrüfatı İstehsalat Birliyi) hesabatlılıq mexanizmlərinin zəif olmasıdır. Rəsmi mənbələrdən əldə edilən məlumat göstərir ki, qurum tərəfindən sonuncu dərc edilmiş genişhesabat 2023-cü ilin ilk 9 ayını əhatə edir və bu tarixdən sonra yenilənmiş və ya ardıcıl şəkildə təqdim edilmiş hesabat mövcud deyil. Bu hal həm institusional şəffaflığın, həm də ictimai hesabatlılıq ənənələrinin zəif olduğunu nümayiş etdirir.

Hesabatlılığın davamlı olmaması idarəetmənin qiymətləndirilməsini çətinləşdirir və real vəziyyət barədə obyektiv analiz aparmağa mane olur. Nəticədə tullantıların toplanması, daşınması, çeşidlənməsi və maliyyə xərclərinə dair məlumatlar ya qismən təqdim olunur, ya da ümumiləşdirilmiş formatda paylaşılır. Bu isə həm tədqiqatlar üçün informasiya boşluğu yaradır, həm də dövlət qurumları ilə yerli icmalar arasında etimad səviyyəsini aşağı salır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, effektiv tullantı idarəçiliyi yalnız texniki infrastrukturla deyil, həm də şəffaf monitoring, açıq statistika, ictimai hesabatlılıq və nəticə yönümlü idarəetmə modeli ilə mümkün olur. MKTİB-də bu mexanizmlərin tam tətbiq edilməməsi göstərir ki, idarəetmə strukturu hələ də ənənəvi, qeyri-rəqəmsal və hesabatlılıqdan daha çox operativ fəaliyyətə yönəlmiş model üzrə fəaliyyət göstərir.

Bu səbəbdən, tədqiqat göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyi sahəsində real transformasiya yalnız texniki yenilənmə ilə deyil, davamlı hesabatlılıq, rəqəmsal məlumat platformalarının yaradılması və ictimai monitoring sisteminin tətbiqi ilə mümkün olacaq.

Aparılmış tədqiqatın mühüm nəticələrindən biri Gəncə şəhərində ekoloji davranış vərdişlərinin zəif inkişaf etməsidir. Sorğu nəticələri göstərir ki, respondentlərin 7,7%-i tullantıların çeşidlənməsi ilə bağlı qaydalar haqqında ümumiyyətlə məlumata malik deyil. Bu rəqəm, ekoloji savadlılıq səviyyəsinin aşağı olmasının yalnız məlumat çatışmazlığı ilə deyil, həm də maarifləndirmə mexanizmlərinin səmərəsizliyi ilə bağlı olduğunu sübut edir.

Bundan əlavə, sorğuda iştirak edənlərin 80,3%-i ev şəraitində tullantıları ayırmadığını bildirib. Bu fakt göstərir ki, şəhərdə çeşidləmə infrastrukturuna olsa belə, əhali arasında davranış yönümlü ekoloji mədəniyyət formalaşmayıb və tətbiq edilən potensial texniki həllər sosial dəstək olmadan effektiv ola bilməz. Respondentlərin 35,2%-i tullantıların idarə edilməsini yalnız dövlət və yerli özünü idarəetmə qurumlarının öhdəliyi kimi qiymətləndirir, bu isə vətəndaş məsuliyyətinin zəif olduğunu nümayiş etdirir.

Tədqiqat həmçinin göstərir ki, əhali arasında ekoloji təbliğat ilə bağlı ciddi boşluqlar mövcuddur. Respondentlər şəhərdə ekoloji maarifləndirmə və təbliğat fəaliyyətlərinin aparılmadığını və ya yetərli olmadığını deyib. Bu, ictimai davranış modellərinin dəyişməsi üçün vacib olan kommunikasiya və məlumatlandırma proqramlarının sistemli xarakter daşmadığını göstərir. Sorğuda iştirak edənlərin yalnız 19,7%-i öz ekoloji davranışını yüksək səviyyədə qiymətləndirib, bu isə ekoloji məsuliyyətin şəhər səviyyəsində normativ davranış modeli kimi qəbul edilmədiyini göstərən ən aşağı göstəricilərdən biridir.

Bu nəticələr ümumi şəkildə göstərir ki, texniki həllər mövcud olsa belə, davranış dəyişmədiyi müddətdə tullantıların idarə olunmasında sistemli inkişaf mümkün deyil. Davamlı tullantı idarəetmə modelləri yalnız texnoloji və hüquqi çərçivələrlə məhdudlaşmır; onların uğuru cəmiyyətin ekoloji

dəyərləri mənimsəməsi ilə birbaşa əlaqədardır. Bu baxımdan, ictimai maarifləndirmə proqramlarının genişləndirilməsi, məktəb səviyyəsində ekoloji təhsil modullarının tətbiqi, media vasitəsilə informativ kampaniyaların gücləndirilməsi və motivasiya mexanizmlərinin yaradılması vacibdir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, ekoloji davranışın formalaşması mərhələli və uzunmüddətli prosesdir. Məsələn, Yaponiya və Almaniya kimi ölkələrdə çeşidləmə yalnız infrastruktura deyil, həm də sosial norma olaraq vətəndaş məsuliyyətinə əsaslanır. Bu ölkələrdə ictimai iştirak, könüllülük və təhsil proqramları idarəetmə sisteminin ayrılmaz hissəsidir (UNESCO 2025).

Gəncə üçün də analoji modelin tətbiqi mümkündür, lakin bu yalnız maarifləndirmə, sosial motivasiya və dövlət–vətəndaş əməkdaşlığına əsaslanan ekoloji transformasiya strategiyası ilə real nəticə verə bilər. İctimai davranış komponenti nəzərə alınmadan tətbiq ediləcək hər hansı texniki modernizasiya qismən və qısa müddətli təsir göstərəcək.

5.3. Təvsiyələr

Tədqiqat göstərir ki, tullantıların idarə olunması sahəsində hüquqi çərçivə mövcud olsa da, onun real tətbiqi mərhələsində ciddi uyğunsuzluqlar qalmaqdadır. Buna görə də hüquqi və idarəetmə mexanizmlərinin yenilənməsi sistemin transformasiyası üçün əsas istiqamət kimi qiymətləndirilməlidir. Faktiki vəziyyət tövsiyələrin konkret olaraq müvafiq qurumlara istiqamətləndirilməsini çətinləşdirir və bu səbəbdən tövsiyələr ümumi xarakter daşıyır.

Bu çərçivədə ilk növbədə səlahiyyət bölgüsünün yenidən qurulması vacibdir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, bələdiyyə və şəhər İcra Hakimiyyəti arasında funksiya və məsuliyyət bölgüsü hazırda kifayət qədər aydın deyil və bu da idarəetmə prosesində paralellik və hesabatlılıq boşluğu yaradır. Səlahiyyətlərin dəqiq şəkildə bölüşdürülməsi ilə yanaşı, bu qurumlar arasında açıq və davamlı koordinasiya mexanizmi yaradılmalı, şəhər səviyyəsində vahid qərarvermə və monitoring platforması formalaşdırılmalıdır. Bu məqsədlə “Tullantı idarəçiliyi üzrə vahid şəhər reyestrinin” yaradılması təklif olunur. Belə bir reyestr bütün idarəetmə proseslərini vahid informasiya bazasında birləşdirərək, həm resurs bölgüsünü, həm nəzarəti, həm də xidmət keyfiyyətinə dair hesabatlılığı təmin edə bilər.

İkinci institusional element kimi EPR – yeni Genişləndirilmiş İstehsalçı Məsuliyyəti sisteminin tətbiqi nəzərdə tutulmalıdır. Bu yanaşma beynəlxalq səviyyədə sübut olunmuş praktikadır və istehsalçıların məhsullarının son mərhələsinə – yeni tullantıya çevrilməsinə görə məsuliyyət daşmasını təmin edir. Plastik, şüşə, polad və kağız istehsalçıları tullantının idarə olunması, təkrar emalı və utilizasiyası prosesinə maliyyə və təşkilati dəstək göstərməlidir. Avropa İttifaqı ölkələri və Yaponiya təcrübəsi göstərir ki, EPR modeli tətbiq edildikdən sonra təkrar emal səviyyəsi 50–70% arasında yüksəlmiş, bələdiyyələrin maliyyə yükü isə əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır (OECD 2024). Gəncə üçün bu mexanizmin tətbiqi həm özəl sektorun prosesə cəlb edilməsini gücləndirəcək, həm də şəhərin maliyyə dayanıqlılığına töhfə verəcəkdir.

Hüquqi islahatların üçüncü istiqaməti cərimə və nəzarət mexanizmlərinin real işlək vəziyyətə gətirilməsidir. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 244-cü maddəsi üzrə müəyyən edilmiş cərimələr hazırda nəzəri xarakter daşıyır və praktikada tətbiq olunmur. Sorğu nəticələri göstərir ki, şəhər sakinlərinin böyük qismi cərimə mexanizmlərinin ya işə düşmədiyini, ya da təsir gücünün çox zəif olduğunu düşünür. Bu səbəbdən, cərimə mexanizmlərinin tətbiqi rəqəmsallaşdırılmalı, qanun pozuntuları GPS

izləmə, foto-videofiksasiya və mobil nəzarət sistemləri vasitəsilə qeydə alınmalıdır. Bu yanaşma İstanbul, Vilnüs, Helsinki kimi şəhərlərdə effektiv nəticə verib və ictimai davranışın qısa müddətdə dəyişməsinə səbəb olub.

Tullantıların idarə olunmasının modernləşdirilməsi yalnız normativ-hüquqi dəyişikliklərlə deyil, həm də maliyyə dayanıqlığının təmin edilməsi ilə mümkün olur. Bu baxımdan ən çox müzakirə olunan modellərdən biri PAYT – “Pay As You Throw” (atdıqca ödə) sistemidir. Bu yanaşma tullantı istehsal edən subyektlərin, yeni vətəndaşların və müəssisələrin yaratdıqları tullantı miqdarı qədər ödəniş etməsi prinsipinə əsaslanır. Bu sistem artıq ABŞ, Niderland, Belçika və Yaponiya kimi ölkələrdə geniş tətbiq olunur və tullantı həcmının 15–30% azalmasına səbəb olduğu üzrə beynəlxalq araşdırmalar mövcuddur. Gəncə şəhərində keçirilmiş sorğunun nəticələrinə əsasən, respondentlərin 68.9 %-i PAYT modelinin tətbiqinə müsbət yanaşır. Bu göstərici göstərir ki, əhali tullantı idarəçiliyində daha ədalətli və nəticə-yönümlü maliyyə mexanizmlərinin tətbiqinə açıqdır (European Commission 2020).

Tullantı sisteminin dayanıqlılığını artıran ikinci mühüm komponent ictimai-özəl tərəfdaşlıq (PPP) modelidir. Bu struktur çərçivəsində dövlət əsas nəzarət və strateji qərarvermə funksiyasını saxlayır, lakin çeşidləmə mərkəzlərinin qurulması, təkrar emal müəssisələrinin işə salınması və logistika sisteminin modernləşdirilməsi kimi komponentlərə özəl sektor cəlb edilir. Bu yanaşma həm bələdiyyənin maliyyə yükünü azaldır, həm də xidmət keyfiyyətini artırır. Dünyada belə model Türkiyənin “Sıfır Atık”, Polşanın regional təkrar emal zavodları və Almaniyanın dövlət-özəl tullantı idarəetmə məntiqində uğurla tətbiq edilir.

Maliyyə sabitliyinin təmin olunmasında beynəlxalq əməkdaşlıq da mühüm rol oynaya bilər. Gəncə şəhərinin Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının “Green Cities” təşəbbüsünə qoşulması bu istiqamətdə ciddi üstünlük yaradır. Bu çərçivədə şəhər həm texniki ekspertiza, həm də infrastruktur layihələri üçün kredit və qrant dəstəyi ala bilər. Sorğu nəticələri göstərir ki, respondentlər beynəlxalq təşkilatların iştirakı ilə tullantı idarəçiliyi layihələrinin genişləndirilməsini tam dəstəkləyir. Bu dəstək ictimai qəbul baxımından beynəlxalq əməkdaşlığın yüksək legitimliyə malik olduğunu göstərir. Bu kontekstdə EBRD, UNDP, Dünya Bankı və Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi (JICA) ilə “Circular Ganja” (dövrü iqtisadiyyat modeli) və “Zero Waste Ganja” (sıfır tullantı yanaşması) proqramlarının hazırlanması məqsədəuyğun hesab edilir.

Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi üçün ən vacib istiqamətlərdən biri texnoloji modernizasiya və infrastrukturun yenilənməsidir. Mövcud vəziyyət göstərir ki, şəhərdə nə konteynerlərin paylanması, nə daşınma qrafiki, nə də təkrar emal zənciri müasir idarəetmə prinsiplərinə uyğun deyil. Bu səbəbdən texnoloji yenilənmə tullantıların həcmində azaldılması, idarəetmə xərclərinin optimallaşdırılması və ekoloji təhlükəsizliyin təmin olunması baxımından əsas prioritet sahə kimi müəyyən edilir.

Bu istiqamət çərçivəsində ilk olaraq rəqəmsal monitoring sisteminin qurulması məqsədəuyğundur. Bu sistemdə konteynerlərə doluluq sensorlarının quraşdırılması, marşrut optimizasiya alqoritmlərinin tətbiqi, tullantı daşıyan nəqliyyat vasitələrinin GPS izlənməsi və sakinlər tərəfindən şikayətlərin və təkliflərin daxil edilə biləcəyi rəqəmsal platformanın yaradılması nəzərdə tutulur. Belə bir sistem tullantıların toplanmasını daha planlı, səmərəli və şəffaf şəkildə həyata keçirməyə imkan verəcək. Dünyanın bir çox şəhərlərində tətbiq olunan bu model nəticəsində həm daşınma xərcləri azalır, həm də tullantıların konteynerlərdə uzun müddət qalmasının qarşısı alınır (OECD 2024).

Texnoloji inkişafın ikinci istiqaməti şəhərdə çeşidləmə və təkrar emal mərkəzlərinin yaradılmasını nəzərdə tutur. Hazırda Gəncədə belə bir infrastruktur mövcud olmadığından bütün məişət tullantıları qarışıq şəkildə poliqona daşınır ki, bu da həm ekoloji, həm də iqtisadi cəhətdən qeyri-effektivdir. Təvsiyə olunur ki, şəhər üçün ən azı bir regional çeşidləmə mərkəzi qurulsun və burada plastik, metal və kağız kimi materialların təkrar emalı üçün xüsusi xəttlər fəaliyyət göstərsin. Bununla yanaşı, üzvi tullantılar üçün kompost mərkəzinin yaradılması həm poliqona daşınan tullantıların həcmi azaldar, həm də kənd təsərrüfatı və landşaft işlərində istifadə edilə bilən təbii gübrə istehsalına imkan verər.

Nəhayət, modern konteyner sisteminin qurulması da vacib elementlərdən biridir. Mövcud konteynerlərin sayının az olması və yerləşdirilmə mexanizmlərinin məqsədəuyğun olmaması göstərir ki, yeni yanaşma tələb olunur. Bu çərçivədə yerüstü və yeraltı konteyner sistemlərinin tətbiqi zəruri hesab edilir. Belə dəyişikliklər həm şəhərin estetik görünüşünün yaxşılaşmasına, həm də sanitariya normalarının qorunmasına töhfə verəcək.

Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunmasının effektivliyi yalnız texniki və institusional həllərdən deyil, həm də əhali arasında ekoloji davranışların formalaşdırılmasından asılıdır. Sorğu nəticələri göstərir ki, ictimai məlumatlılıq səviyyəsi kifayət qədər aşağıdır və bu vəziyyət mövcud qanunvericilik, infrastruktur və idarəetmə səylərinin gözlənilən nəticə verməsinə mane olur. Respondentlərin əhəmiyyətli qismi 86.6 %-i müxtəlif təşviq mexanizmlərinin tətbiq edilməsini dəstəklədiyini bildirib ki, bu da davranış yönümlü siyasətlərin sosial qəbul olunduğunu göstərir.

İctimai davranışın dəyişdirilməsi istiqamətində ilk zəruri addım məktəb mühitində ekoloji təhsil proqramlarının genişləndirilməsidir. Bu çərçivədə yeni ekoloji tədris modullarının tətbiqi, praktik təlimlərin təşkili, "Yaşıl Məktəb" modelinin pilot layihə kimi tətbiqi və təhsil prosesində tətbiqi fəaliyyətlərin artırılması vacibdir. Məktəb təhsili ekoloji savadlılıq vərdişlərinin formalaşmasında uzunmüddətli təsire malik olduğundan, bu istiqamət davamlı ekoloji düşüncənin təməli kimi qiymətləndirilir.

Digər vacib istiqamət şəhər səviyyəsində genişmiqyaslı maarifləndirici kampaniyaların keçirilməsidir. Bu kampaniyalar özündə sosial şəbəkələrdə məlumatlandırıcı paylaşmaları, televiziya sosial çarxlarını, yerli mədədə yaşayanlar üçün vizual elanları və fərqli auditoriyalar üzrə hədəfləndirilmiş kommunikasiya fəaliyyətlərini birləşdirməlidir. Bu məqsədlə "Gəncə Çeşidləyir!" kimi şəhər səviyyəli kampaniyanın təşkili həm simvolik, həm funksional rol oynaya bilər. Bununla yanaşı, universitetlərdə ekoloji seminarlar və sakinlərlə icma görüşlərinin keçirilməsi əhali ilə idarəetmə strukturları arasında qarşılıqlı əlaqəni gücləndirə bilər.

Sosial davranışın dəyişdirilməsi üçün üçüncü mexanizm stimullaşdırma alətləridir. Sorğunun nəticələri göstərir ki, sakinlərin əhəmiyyətli hissəsi çeşidləmə və təkrar emal təşviq mexanizmlərinin tətbiqinə müsbət yanaşır. Buna əsasən, çeşidlənmiş tullantı təhvil verən ailələr üçün kommunal ödənişlərdə güzəştlər, depozit-konteyner sistemi, həmçinin "bonus kart" proqramlarının işlənməsi məqsədəuyğun hesab edilir. Bu model bir çox Avropa ölkələrində uğurla tətbiq edilir və insanların şəxsi marağını sistemə daxil edərək davranış motivasiyasını artırır (OECD 2021).

Beləliklə, sosial davranış və maarifləndirmə siyasəti texnoloji və hüquqi həllərlə paralel şəkildə həyata keçirilməlidir. Əks halda, ekoloji idarəetmə sistemi yalnız mexaniki düzəlişlərlə məhdudlaşar və uzunmüddətli təsir əldə olunmaz.

Yekun nəticə

Aparılmış tədqiqatlar, həmçinin sorğu nəticələri və institusional-hüquqi çərçivənin analizi göstərir ki, Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması çoxşaxəli və struktur xarakterli problemlərlə qarşı-qarşıyadır. Tullantı sektorunda müşahidə olunan səmərəsizlik yalnız mövcud infrastrukturun köhnəlməsi və texniki resurs çatışmazlığı ilə məhdudlaşmır; burada idarəetmənin institusional koordinasiya zəifliyi, hüquqi mexanizmlərin effektiv tətbiq olunmaması, cərimə və nəzarət sistemlərinin işləməməsi, maliyyə modelinin qeyri-dayanıqlılığı və ən əsası ictimai davranış və ekoloji mədəniyyət səviyyəsinin aşağı olması mühüm determinant rolunu oynayır.

Sorğunun nəticələri də göstərir ki, mövcud vəziyyət təkcə idarəedici strukturların deyil, həm də şəhər əhalisinin ekoloji məsuliyyət səviyyəsinin aşağı olması ilə şərtlənir. Respondentlərin əksəriyyəti tullantı idarəçiliyinə yalnız dövlət qurumlarının məsuliyyət sahəsi kimi yanaşır və bu, ekoloji idarəçilikdə həm davranış, həm də sosial iştirak problemindən xəbər verir. Bu nəticə onu göstərir ki, texniki həllər və infrastruktur yenilənməsi aparılmadan əvvəl və ya paralel şəkildə davranış yönümlü və maarifləndirici siyasətlərin tətbiqi zəruridir.

Aparılan analizlər eyni zamanda onu göstərir ki, Gəncə şəhərinin tullantı idarəetmə modeli hazırda global təcrübə ilə müqayisədə geri qalır. Dünyada tətbiq olunan dövrü iqtisadiyyat (circular economy) və "Zero Waste" yanaşmaları tullantı problemi deyil, resurs kimi qəbul edir, təkrar emal və yenidən istifadəyə əsaslanan iqtisadi sistem yaradır. Gəncədə isə tullantı hələlik əsasən yığılaraq poliqonlara daşınır və bu model uzunmüddətli perspektivdə ekoloji və iqtisadi baxımdan davamlı deyil.

Bu səbəbdən, tədqiqat nəticələrinə əsaslanan tövsiyələrin həyata keçirilməsi yalnız mövcud problemlərin aradan qaldırılmasına deyil, həm də şəhərdə yeni ekoloji idarəçilik mədəniyyətinin formalaşdırılmasına gətirib çıxara bilər. Hüquqi mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi, EPR, PAYT və PPP kimi modern yanaşmaların tətbiqi, təkrar emal infrastrukturlarının yaradılması və rəqəmsal monitoring sistemlərinin qurulması ilə Gəncə tullantı idarəçiliyində keyfiyyətə yeni mərhələyə keçə bilər.

Eyni zamanda, maarifləndirmə tədbirləri, məktəblərdə ekoloji təhsil proqramları, sosial davranış stimulları və ictimai iştirak mexanizmlərinin gücləndirilməsi, vətəndaşları tullantı idarəçiliyində passiv müşahidəçi yox, aktiv iştirakçıya çevirəcək. Bu proses uzunmüddətli olsa da, tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Gəncə əhalisi ekoloji dəyişikliklərə açıqdır və islahatların həyata keçirilməsi üçün sosial dəstək mövcuddur.

Aparılmış qiymətləndirmələr və müqayisələr göstərir ki, Gəncə şəhərində tullantı idarəçiliyinin səmərəliliyinin artırılması üçün ən uyğun alternativ "Təmiz Şəhər" modelinə əsaslanan regional çeşidləmə və təkrar emal mərkəzinin yaradılmasıdır. Bu model həm maliyyə baxımından dayanıqlı, həm də idarəetmə baxımından çevik və funksional çərçivə təqdim edir. Balaxanı Sənaye Parkının uğuru göstərir ki, inteqrasiya olunmuş model yalnız ekoloji yükü azaltmır, eyni zamanda iqtisadi səmərəlilik yaradır, yeni iş yerlərinin açılmasını təmin edir və yerli icmaların davranış dəyişikliyinə töhfə verir.

Gəncədə bu model tətbiq olunduğu halda, tullantıların çeşidlənmə səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə artması, poliqona düşən tullantı yükünün azalması, bərpa olunan resurs dövriyyəsinin genişlənməsi və idarəetmədə şəffaflığın təmin olunması gözlənilir. Bu səbəbdən capstone layihəmizin

yekun tövsiyəsi kimi “Təmiz Şəhər” modelinin Gəncəyə uyğunlaşdırılması ən optimal siyasət alternativini hesab edirik.

Nəticə olaraq, təqdim edilən tövsiyələrin tətbiqi Gəncə şəhərində müasir, şəffaf, rəqəmsallaşdırılmış və ekoloji baxımdan davamlı idarəetmə modelinin formalaşmasına imkan verəcək. Bu, şəhərin Azərbaycanın “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım” milli prioritetinə uyğun şəkildə inkişaf etməsinə, həmçinin Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının “Green Cities” platforması çərçivəsində pilot yaşıl şəhərlərdən birinə çevrilməsinə şərait yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikası. (1995). *Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası*. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi. <https://e-qanun.az/framework/897> [Oxu.Az](#)
2. Azərbaycan Respublikası. (1998). “*Tullantılar haqqında*” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (№ 514-IQ). E-qanun informasiya sistemi. <https://e-qanun.az/framework/3186> [E-Qanun](#)
3. Azərbaycan Respublikası. (1999). “*Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında*” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. E-qanun informasiya sistemi. <https://e-qanun.az/framework/440> [frameworks.e-qanun.az](#)
4. Azərbaycan Respublikası. (2016). *Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi* (o cümlədən 244-cü maddə). E-qanun informasiya sistemi. <https://e-qanun.az/framework/34222> [ebrdgreencities.com](#)
5. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2024). *Əhali sayı və demoqrafik göstəricilər: Gəncə şəhəri üzrə statistik məlumatlar*. Statistika göstəriciləri bazası. <https://www.stat.gov.az/source/demography/> [ebrdgreencities.com+1](#)
6. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2023). *Ətraf mühit göstəriciləri və bərk məişət tullantıları üzrə məlumatlar*. Statistika göstəriciləri bazası. <https://www.stat.gov.az/source/environment/> [ebrd.com](#)
7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2021, 2 fevral). “*Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər*” haqqında Sərəncam (№ 2469). President.az. <https://president.az/az/articles/view/50474> [E-Qanun](#)
8. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD). (2023). *Ganja Green City Action Plan (GCAP)* [Layihə sənədi, “Green Cities” proqramı çərçivəsində]. EBRD Green Cities <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://ebrdgreencities.com/assets/Uploads/PDF/Ganja-Green-City-Action-Plan-LL.pdf>
9. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD). (2023). *EBRD Green Cities: Azerbaijan country page* [Veb səhifə]. EBRD Green Cities. <https://www.ebrdgreencities.com/cities/azerbaijan/> [UNEP - UN Environment Programme](#)
10. BMT İnkişaf Proqramı (BMTİP). (2022). *Environment, climate change and resilient development in Azerbaijan* [Ölkə üzrə proqram çərçivəsi]. UNDP Azerbaijan. <https://www.undp.org/azerbaijan>
11. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı. (2023). *The Sustainable Development Goals Report 2023*. United Nations. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/> [E-Qanun](#)
12. Dünya Bankı. (2018). *What a Waste 2.0: A Global Snapshot of Solid Waste Management to 2050*. World Bank Publications. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/4f83bd25-8d22-5a2b-a7d0-4cf3e244b341> [openknowledge.worldbank.org](#)

13. European Environment Agency. (2020). *Municipal waste management in Europe: Towards a circular economy*. European Environment Agency.
<https://www.eea.europa.eu/themes/waste/municipal-waste> unhabitat.org
14. European Commission. (2020). *Pay-as-you-throw (PAYT) toolkit: A guidance document for EU municipalities*. Retrieved from:
https://ec.europa.eu/environment/archives/waste/toolkit/documents/PAYT_toolkit.pdf
15. Gəncə şəhər Mənzil-Kommunal Təsərrüfatı İstehsalat Birliyi. (2023). *2023-cü ilin 9 ayı üzrə təmizlik və məişət tullantılarının daşınması haqqında məlumat* [Hesabat xarakterli məlumat]. MKTİB rəsmi saytı. <https://www.mktib.az/temizlik-sobesi/> ebrdgreencities.com
16. İsgəndərov, Ə. (2025). *Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması ilə bağlı sorğu* [Onlayn anket]. Google Forms. <https://forms.gle/pJSZQtFhkiQfCVuA7>
17. "Oxu.az". (2022). *Gəncədə gündəlik məişət tullantılarının həcmi artıb: Mütəxəssislər xəbərdarlıq edir* [Xəbər məqaləsi]. Oxu.az. <https://oxu.az> (dəqiq məqalə linki: məqalədə istifadə etdiyiniz URL-ə uyğun qeyd edilə bilər). ebrdgreencities.com
18. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2024). *Extended Producer Responsibility: Basic facts and key principles* (OECD Environment Policy Paper No. 41). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/67587b0b-en>
19. OECD. (2021). *Behavioural insights for environmental policy*. Retrieved from <https://www.oecd.org/environment/consumer-policy-and-behaviour/>
20. Report.az. (2022, sentyabr 7). "Gəncədə tullantıların idarə edilməsi sistemi yenilənəcək."
<https://report.az/daxili-siyaset/prezident-inzibati-xetalar-mecellesinde-deyisiklik-edilmesi-haqqinda-qanunu-tesdiqleyib>
21. Təmiz Şəhər ASC. (2024). *Rəsmi məlumatlar və fəaliyyət istiqamətləri*.
<https://tamizshahar.az>
22. "Tullantıların idarəetmə mərkəzi" MMC. (2025). "Tullantıların idarəetmə mərkəzi" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin nizamnaməsi və fəaliyyət istiqamətləri [Nizamnamə və struktur məlumatları]. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin tabeliyində publik hüquqi şəxs haqqında məlumat. <https://eco.gov.az/az/nazirlik/tabeli-qurumlar/tullantilari-idaretme-merkezi-mmc>
23. Turkish Zero Waste Foundation. (2024). *Zero Waste Project: Results and Impact*. Retrieved from <https://sifiratikvakfi.org/en/the-recovery-rate-reached-35-with-zero-waste>
24. UNESCO. (2025). *Greening every school: Green school quality standard*. Retrieved from <https://www.unesco.org/en/sustainable-development/education/greening-future/schools>

ƏLAVƏLƏR

Sorğu sualları

“Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması ilə bağlı ictimai münasibət və davranışların qiymətləndirilməsi” ilə bağlı sorğu.

Bu sorğu Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması, əhəlinin ekoloji davranışı və idarəetmə sistemə münasibəti haqqında məlumat toplamaq məqsədilə hazırlanmışdır. Bu sorğu ADA Universitetinin Dövlət İdarəetməsi ixtisası, magistr proqramının Capstone layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır. Sorğunun məqsədi Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması, əhəlinin ekoloji davranışı və idarəetmə sistemə münasibəti haqqında məlumat toplamaqdır.

Sorğuda düzgün və səmimi cavab verməyiniz bizim üçün çox vacibdir. Cavablar tamamilə anonim saxlanılır və yalnız elmi-tədqiqat məqsədi ilə istifadə ediləcəkdir. Sorğunun doldurulması təxminən 5–10 dəqiqə vaxtınızı alacaq. Dəyərli vaxtınızı ayırdığınız üçün təşəkkür edirik.

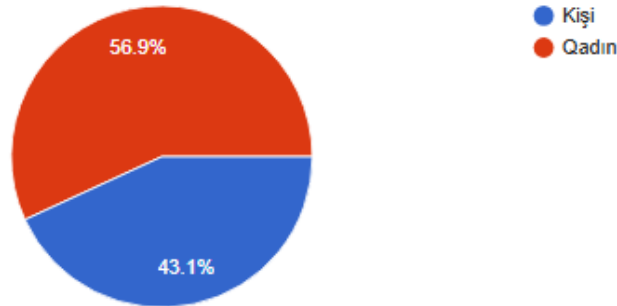
1.Cinsiniz?

- Qadın
- Kişi

Cinsiniz?

350 responses

[Copy chart](#)

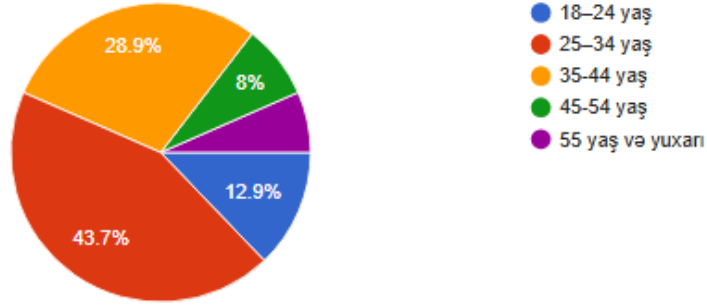
2.Yaş aralığınız?

- 18–24 yaş
- 25–34 yaş
- 35–44 yaş
- 45–54 yaş
- 55 yaş və yuxarı

Yaş aralığınız?

350 responses

[Copy chart](#)

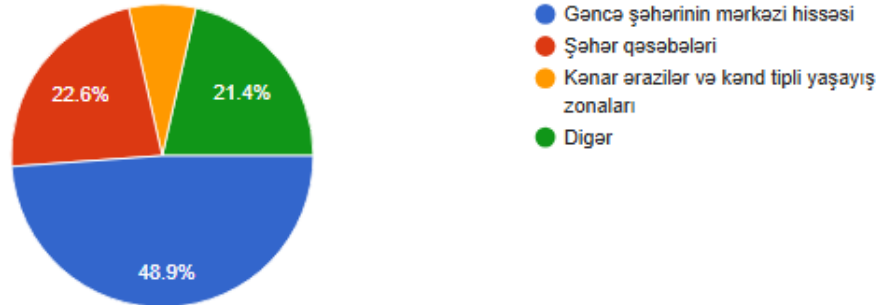
3.Yaşadığınız ərazi?

- Gəncə şəhərinin mərkəzi hissəsi
- Şəhər qəsəbələri
- Kənar ərazilər və kənd tipli yaşayış zonaları
- Digər

Yaşadığınız ərazi?

350 responses

[Copy chart](#)

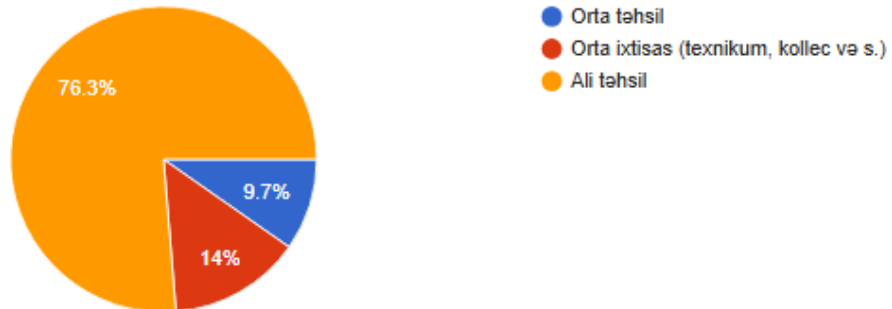
4.Təhsil səviyyəniz?

- Orta təhsil
- Orta ixtisas (texnikum, kollec və s.)
- Ali təhsil

Təhsil səviyyəniz?

350 responses

 Copy chart

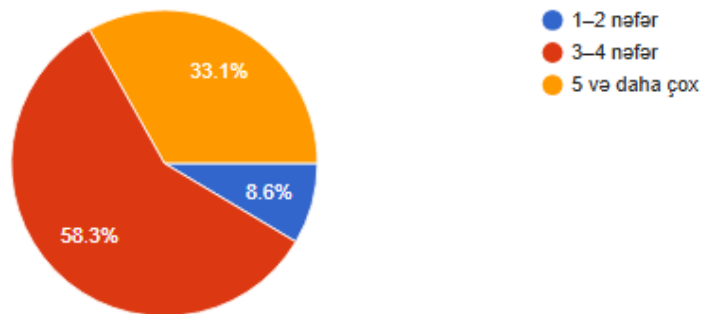
5.Ailənizdə orta hesabla neçə nəfər yaşayır?

- 1–2 nəfər
- 3–4 nəfər
- 5 və daha çox

Ailənizdə orta hesabla neçə nəfər yaşayır?

350 responses

 Copy chart

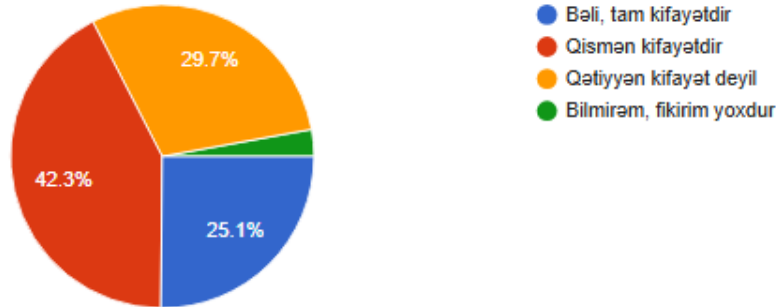
6.Yaşadığınız ərazidə tullantı konteynerlərinin sayı və yerləşməsi sizcə kifayətdirmi?

- Bəli, tam kifayətdir
- Qismən kifayətdir
- Qətiyyən kifayət deyil
- Bilmirəm, fikirim yoxdur

Yaşadığınız ərazidə tullantı konteynerlərinin sayı və yerləşməsi sizcə kifayətdirmi?

[Copy chart](#)

350 responses

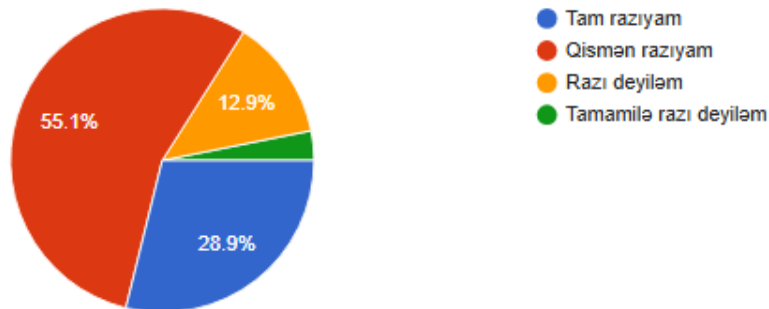
7.Tullantıların vaxtında daşınması ilə bağlı nə qədər razısınız?

- Tam razıyam
- Qismən razıyam
- Razı deyiləm
- Tamamilə razı deyiləm

Tullantıların vaxtında daşınması ilə bağlı nə qədər razısınız?

[Copy chart](#)

350 responses

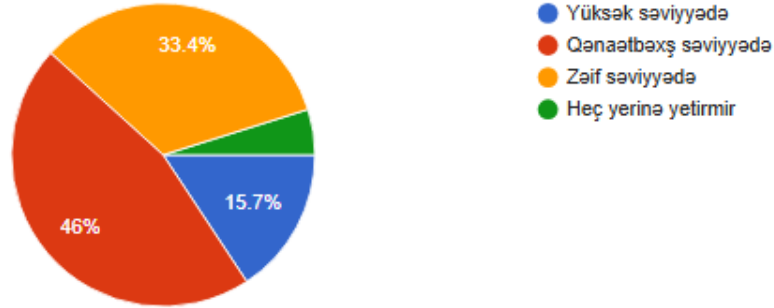

8.Sizcə, tullantıların idarə olunması ilə bağlı şəhər orqanları (bələdiyyə, icra hakimiyyəti və s.) öz vəzifələrini necə yerinə yetirir?

- Yüksək səviyyədə
- Qənaətbəxş səviyyədə
- Zəif səviyyədə
- Heç yerinə yetirmir

Sizcə, tullantıların idarə olunması ilə bağlı şəhər orqanları (bələdiyyə, icra hakimiyyəti və s.) öz vəzifələrini necə yerinə yetirir?

350 responses

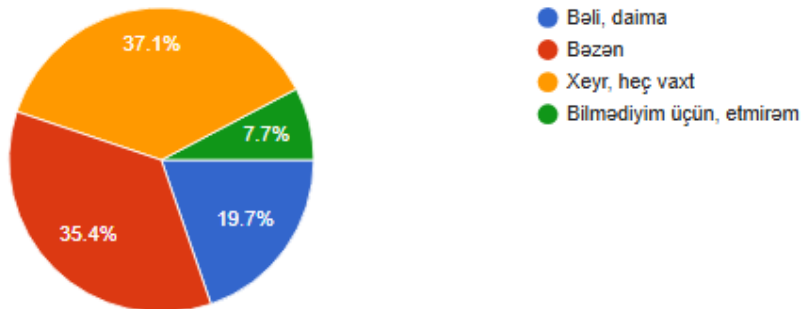

9.Evinizdə tullantıları növlərinə görə (plastik, şüşə, orqanik və s.) ayırırsınızmı?

- Bəli, daima
- Bəzən
- Xeyr, heç vaxt
- Bilmədiyim üçün, etmirəm

Evinizdə tullantıları növlərinə görə (plastik, şüşə, orqanik və s.) ayırırsınızmı?

350 responses

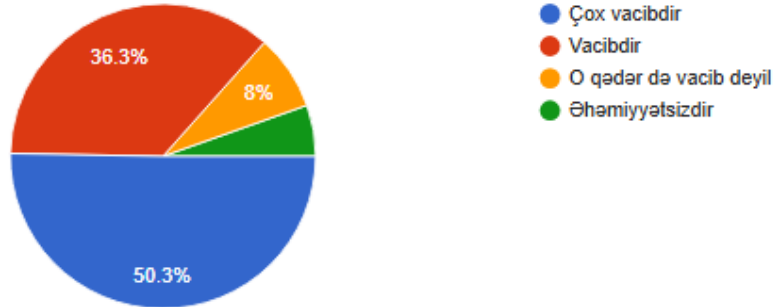
10.Sizcə, tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emalı nə dərəcədə vacibdir?

- Çox vacibdir
- Vacibdir
- O qədər də vacib deyil
- Əhəmiyyətsizdir

Sizcə, tullantıların çəşidlənməsi və təkrar emalı nə dərəcədə vacibdir?

[Copy chart](#)

350 responses

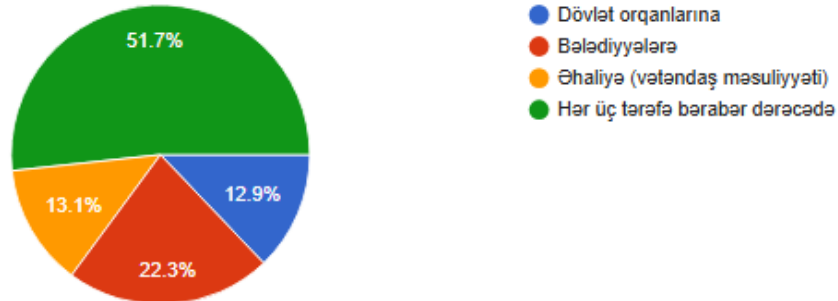
11.Sizcə, tullantıların düzgün idarə olunmaması üçün əsas məsuliyyət kimə aiddir?

- Dövlət orqanlarına
- Bələdiyyələrə
- Əhaliyə (vətəndaş məsuliyyəti)
- Hər üç tərəfə bərabər dərəcədə

Sizcə, tullantıların düzgün idarə olunmaması üçün əsas məsuliyyət kimə aiddir?

[Copy chart](#)

350 responses

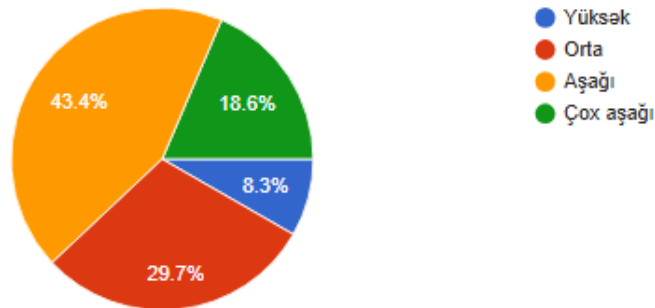
12.Sizcə, əhalinin tullantı idarəçiliyinə dair məlumatlılıq səviyyəsi necədir?

- Yüksək
- Orta
- Aşağı
- Çox aşağı

Sizcə, əhalinin tullantı idarəçiliyinə dair məlumatlılıq səviyyəsi necədir?

[Copy chart](#)

350 responses

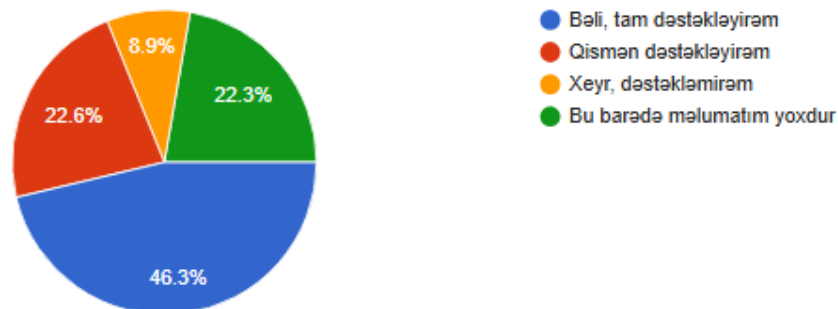
13.Siz “atdıqca ödə” (PAYT) prinsipi ilə tullantı idarəçiliyinə keçidi dəstəkləyərmişinizmi?

- Bəli, tam dəstəkləyirəm
- Qismən dəstəkləyirəm
- Xeyr, dəstəkləmirəm
- Bu barədə məlumatım yoxdur

Siz “atdıqca ödə” (PAYT) prinsipi ilə tullantı idarəçiliyinə keçidi dəstəkləyərmişinizmi?

[Copy chart](#)

350 responses

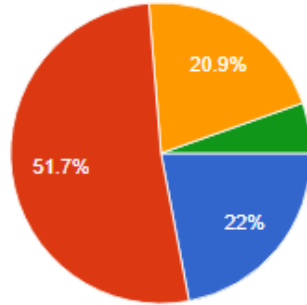
14.Sizcə Gəncə şəhərində tullantı idarəetmə sisteminin səmərəliliyini artırmaq üçün hansı tədbir ən vacibdir?

- Qanunvericilik və cərimə mexanizmlərinin sərtləşdirilməsi
- Yeni texnologiyaların və təkrar emal müəssisələrinin yaradılması
- Maarifləndirmə və təhsil proqramlarının gücləndirilməsi
- İctimai-özəl tərəfdaşlıq mexanizminin tətbiqi

Sizcə Gəncə şəhərində tullantı idarəetmə sisteminin səmərəliliyini artırmaq üçün hansı tədbir ən vacibdir?

[Copy chart](#)

350 responses

- Qanunvericilik və cərimə mexanizmlərinin sərtləşdirilməsi
- Yeni texnologiyaların və təkrar emal müəssisələrinin yaradılması
- Maarifləndirmə və təhsil proqramlarının gücləndirilməsi
- İctimai-özel tərəfdaşlıq mexanizminin tətbiqi

15.Sizin fikrinizcə, Gəncə şəhərində tullantıların idarə olunmasının əsas problemi nədədir və hansı dəyişikliklər zəruridir? (Qısa da yazıla bilərsiniz. Bir cümlə kifayətdir)

Müsahibə sualları

“Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması ilə bağlı ictimai münasibət və davranışların qiymətləndirilməsi” ilə bağlı ekspert sualları.

Ekspert müsahibələrinin məqsədi: **Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sistemində mövcud vəziyyəti, problemləri, inzibati çətinlikləri və siyasət səviyyəsində baxış bucaqlarını öyrənməkdir.** Bunun üçün hər ekspert qrupu üzrə fərqli, amma əlaqəli suallar hazırlanmışdır.

1. Gəncə şəhər Mənzil Komunal Təsərrüfatı İstehsalat Birliyinin nümayəndəsi üçün suallar

- 1.1 Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması sisteminin hazırkı vəziyyətini necə qiymətləndirirsiniz?
- 1.2 Mövcud konteyner, daşınma və utilizasiya infrastrukturunda hansı əsas çətinliklər mövcuddur?
- 1.3 Əhalinin tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emal prosesində iştirakı barədə nə düşünürsünüz?
- 1.4 Gəncə şəhər Mənzil Komunal Təsərrüfatı İstehsalat Birliyi tullantıların idarə olunması istiqamətində hansı layihələri və ya proqramları həyata keçirir?
- 1.5 Sizcə tullantı idarəetməsinin səmərəliliyini artırmaq üçün hansı yeni mexanizmlər və tərəfdaşlıqlar (özel sektor, QHT, ictimai iştirak) tətbiq edilə bilər?

2. Yerli bələdiyyə nümayəndəsi üçün suallar

- 2.1 Bələdiyyənin məişət tullantılarının idarə edilməsində rolu nədən ibarətdir və bu rolu necə qiymətləndirirsiniz?
- 2.2 Mövcud büdcə və resurslar bu istiqamətdə fəaliyyət üçün kifayətdirmi?
- 2.3 Əhali ilə tullantı idarəçiliyi mövzusunda əlaqə və maarifləndirmə işləri hansı formada aparılır?
- 2.4 Sizcə, tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emal sisteminin yaradılmasında bələdiyyələrin rolu nə dərəcədə vacibdir?
- 2.5 Gələcəkdə bələdiyyələrin məhz bu sahədə səlahiyyət və imkanlarının artırılması üçün hansı inzibati və hüquqi dəyişikliklərə ehtiyac var?

3. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin nümayəndəsi üçün suallar

- 3.1 Gəncə şəhərində məişət tullantılarının idarə olunması Ekologiya Nazirliyinin normativlərinə nə dərəcədə uyğundur?
- 3.2 Regionda ekoloji risklər və çirklənmə göstəriciləri ilə bağlı hansı əsas problemlər müşahidə olunur?
- 3.3 Nazirliyin yerli icra orqanları və bələdiyyələrlə əməkdaşlıq mexanizmi necə qurulub?
- 3.4 Əhalinin ekoloji şüurunun artırılması istiqamətində hansı maarifləndirici proqramlar həyata keçirilir?
- 3.5 Sizin fikrinizcə, tullantıların idarə olunması sisteminin təkmilləşdirilməsi üçün prioritet addımlar nələr olmalıdır?